

Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın Kooperatiflerinin Rolü Üzerine Mikro Bir Araştırma: Niğde Örneği*

Gülce Nil ÖZCENGEL¹, Ercan GEÇGİN²

¹ Sosyolog; gulcenil05@gmail.com, ORCID: 0009-0000-6538-5560

² Doç. Dr.; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, ercangecgin@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9896-119X

Öz: Bu çalışma, kadının yoksulluğuyla mücadele konusunda kadınlar tarafından kurulan kooperatiflerin rolünü Niğde’de yer alan üç kooperatif örneğinde incelemek amacıyla gerçekleştirilen saha araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın genel amacı, kooperatifleşmenin kadın yoksulluğuyla mücadeledeki etkisini ortaya çıkarmak ve kadının güçlenmesindeki rolünü araştırmaktır. Bu amaç kapsamında Niğde merkezde 2, Niğde’nin Bor ilçesinden 1 kadın kooperatifi araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma, kadın kooperatifinde yer alan kadınların kendi deneyimlerini anlamlandırmaları açısından nitel araştırma yöntemlerinin desenlerinden biri olan fenomenolojik çalışmaya göre tasarlanmıştır. Her kooperatiften 4 kişi olmak üzere toplamda 12 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin çoğunluğu 2024 yılı içinde yapılmıştır. Görüşmelerde kooperatiflerin kuruluş süreçlerindeki deneyimleri, aldıkları destekler, karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri sorulmuştur. Bulgularda kooperatiflerin kadınların güçlenmesinde önemli rol oynadığı, hem ekonomik gelir açısından hem de sosyal dayanışma sayesinde kadın yoksulluğuyla mücadelede önemli bir mekanizma işlevi gösterdikleri keşfedilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele hususunda da kooperatifteki başarıların rolünün yüksek olduğu araştırmada görülmüştür. Kooperatiflere katılımı birlikte kadınların özgüvenleri artmıştır. Yerel yönetimlerin ve kamu kurumlarının desteklerinin de önemini vurgulayan katılımcılar verilen eğitimlerin uygulamalı şekilde yapılmasını önermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kadın kooperatifleri, kadın yoksulluğu, kadının güçlenmesi, dayanışma, toplumsal cinsiyet, Niğde

Jel Kodları: A14, J16, J54

A Micro Study on the Role of Women's Cooperatives in Combating Women's Poverty: The Case of Niğde

Abstract: This study is based on field research conducted to examine the role of cooperatives established by women in combating women's poverty, using the example of three cooperatives in Niğde. This research aims to reveal the impact of cooperatives on fighting women's poverty and examine their role in empowering women. For this purpose, two women's cooperatives from the center of Niğde and one from the Bor district of Niğde were included in the study. The research used a phenomenological research design, one of the qualitative research methods, to understand the experiences of women involved in the cooperatives. In-depth interviews were conducted with twelve participants, four from each cooperative. Most of these interviews took place in 2024. During the in-depth interviews, participants were asked about their experiences during the establishment processes of the cooperatives, the support they received, the challenges they faced, and their proposed solutions. The results showed that cooperatives play an important role in women's empowerment and serve as an

Atf: Özgencil, G., N. & Geçgin, E. (2025). Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın

Kooperatiflerinin Rolü Üzerine Mikro Bir Araştırma: Niğde Örneği, *Politik Ekonomik Kuram*, 9(1), 55-79.

<https://doi.org/10.30586/pek.1555814>

Geliş Tarihi: 25.09.2024

Kabul Tarihi: 27.12.2024

Telif Hakkı: © 2025. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* Bu çalışma, birinci yazarın yürütücülüğünde ve ikinci yazarın danışmanlığında hazırlanan, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 2. dönem kapsamında kabul edilen “Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Niğde Örneği” başlıklı projeden türetilmiştir. Bu destek için TÜBİTAK’a teşekkür ederiz. Bu çalışma için etik onay, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu’nun 07.05.2024 tarihli ve 2024/10-06 sayılı kararıyla alınmıştır.

important mechanism for combating women's poverty in terms of economic income and social solidarity. The research also showed that the successes achieved in the cooperatives play a key role in the fight against gender inequality. Women's self-confidence increased with their participation in cooperatives. The participants emphasized the importance of support from local governments and public institutions and suggested that the provided training should be more practical.

Keywords: Women's cooperatives, women's poverty, women's empowerment, solidarity, gender, Niğde
Jel Codes: A14, J16, J54

1. Giriş

İnsanların birlikte iş yapma, karşılıklı dayanışmada ve yardımlaşmada bulunma gibi davranışları insanlık tarihi kadar eski olsa da modern anlamda kooperatif tarzı ortaklıklar sanayi toplumunda ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi sürecinde sendikacılıkta olduğu gibi, işçi sınıfının çalışma ve geçim şartlarındaki zorluklarla birlikte mücadele etme arayışlarının ürünü olan kooperatiflere ilişkin önemli adımlardan biri 1844'te, İngiltere'de 28 dokuma işçisi tarafından kurulan tüketim kooperatifi olmuş ve 1895'te kurulacak Uluslararası Kooperatif Birliği'nin [ICA] benimseyeceği ilkeler bu kooperatifin uygulamalarına dayandırılmıştır (Geray, 1992, s.427). 19.yüzyılın ilk yarısında İngiltere'nin yanı sıra Fransa ve Almanya'da da kooperatif örgütlenmeleri görülmüştür. 20.yüzyılda ise uluslararası düzeyde kooperatif çeşitlenmesi artmış, yeni yasal çerçevelerle kooperatifçilik desteklenmiştir. Türkiye'de ise kooperatifçilik Cumhuriyet öncesi döneminde Ahilik ve Lonca gibi faaliyetlere dayanarak birlikte 19. yüzyılda Memleket Sandıklarının kurulması bu konudaki önemli adımlardan biri olmuş, Cumhuriyet'in ilanından sonra devlet de etkin roller oynamış, 1920'li ve 1930'lu yıllarda yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve kooperatiflerin sayılarında artışlar yaşanmıştır (Irmaklıoğlu ve Irk, 2022; Topaloğlu ve Sönmez, 2023).

ICA (2024), kooperatifi ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar doğrultusunda kişilerin demokratik yollarla kontrol edilebilen işletme vasıtasıyla bu ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamaya yönelik olarak gönüllülük esasına dayalı şekilde kurduğu özerk birlik şeklinde tarif etmiştir. Kooperatiflerin genel olarak amaçları yardımlaşmaya ve dayanışmaya dayalı ekonomik ve sosyal çıkarlar sağlamak iken, hususi olarak yoksullukla mücadelede konusunda da önemli bir sosyal politika aracı olma işlevi bulunmaktadır (Taş ve Kazar, 2019, ss.1839-1840).

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk önemli toplumsal problemler arasındadır. Günümüzdeki modern yoksulluk; kentleşme, bireyselleşme gibi yönleri kapsayan sanayi toplumlarının gelişimiyle derinleşmiş, kırsal sefaletten kent yoksulluğuna ve sosyal dışlanmaya uzanan ve yeni riskleri de barındıran; sonraki kuşaklara aktarılan, dinamikleşen ve karmaşıklaşan bir olgu olmuştur (Mingione, 2006, ss.261-262). Genel anlamıyla yoksulluk, yeterli düzeyde kaynak ve gelirden mahrumiyetin yanı sıra insan yaşantısına yakışır şekilde temel gıda, giyecek, barınma, sağlık hizmeti ve güvenlik gibi gereksinimlerden yoksunluğa işaret etmektedir (Oktik, 2008, s.25).

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu [TÜRK-İŞ], yoksulluğu hane geliri üzerinden, aylık olarak hesap etmektedir ve bunu dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenmesi (açlık sınırı) çerçevesinde ele almaktadır. Haziran 2024 ayı için TÜRK-İŞ (2024), Ankara'da yaşayan dört kişilik bir ailenin açlık sınırını yaklaşık 19 bin TL olarak hesaplamıştır. Konut, giyim, ulaşım ve sağlık gibi harcamaların tutarı olarak yoksulluk sınırını yaklaşık 62 bin TL ve çalışan bekar kişinin yaşam maliyetini ise aylık yaklaşık 25 bin TL şeklinde tespit etmiştir. Öte yandan Türkiye İstatistik Kurumu'nun [TÜİK] 'Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2023' başlıklı verilerine göre, belirli gelir düzeyinin altında gelire sahip olduğunu ifade eden 'görelî yoksulluk' Türkiye

genelinde % 13,9 olarak ortaya konulmuştur. Bu oran 2022 yılına göre 0,5 puan azalmış olsa da anlamlı bir farklılaşmaya işaret etmemiştir. Maddi ve sosyal yoksunluk oranının %14,4; sürekli yoksulluk oranının %12,3 gösterildiği veri setinde, bu araştırmanın yapıldığı şehir olan Niğde'nin de yer aldığı Aksaray, Nevşehir, Kırşehir ve Kırıkkale illerini kapsayan TR71 Bölgesinin göreceli yoksulluk oranının ise genele yakın bir düzeyde olduğu görülmüştür (TÜİK, 30 Ocak 2024). Keza Aydın'ın (2021) TÜİK verilerini temel alarak yaptığı analizde de TR71 Bölgesinin Türkiye ortalamasına yakın bir yoksulluk görünümüne sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Yoksulluktan kadınlar da büyük ölçüde etkilenmektedir. 'Kadın yoksulluğu' ya da 'yoksulluğun kadınlaşması' şeklinde kavramsallaştırılan olgunun nedenleri ülkeden ülkeye değişim göstermekle birlikte genel olarak toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi birtakım eşitsizliklerle, düşük ücret politikasıyla ve enformel sektörde istihdam gibi pek çok bağlamla açıklanmaktadır ve kentsel yaşamda bu olgunun daha fazla hissedildiği belirtilmektedir (Açıkgöz, 2010, s.48).

Kooperatifler, diğer birtakım işlevlerinin yanı sıra yoksullukla mücadelede ve istihdam artışında da önemli roller üstlenebilmektedirler. Kadın kooperatifleri de bu hususta öne çıkan örgütlenmelerdir. Kadının güçlenmesi, kadın yoksulluğunun azaltılması, kadına yönelik istihdamın artırılması, sosyo-ekonomik hayata dâhil etme girişimleri ve kadının aktif katılımıyla alternatif kalkınma modellerinin geliştirilmesi gibi çerçevelerde kadın kooperatiflerinin önemine vurgular yapılmıştır (KEİG, 2015).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 2011'de hazırlanan 'Kadın, Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi' şeklindeki tek tip örnek ana sözleşme, kadınların dezavantajlı durumlarını ortadan kaldırmaya yönelik sosyal politikalar geliştirme açısından atılan adımlardan biri olmuştur (GTB, 2012, s.11). Kadın işgücünün ekonomiye dâhil edilmesine ve kadınların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkinliklerinin geliştirilmesine yönelik olan bu adım eğitim, danışma, rehberlik ve fon-finans sağlama gibi boyutları da içermiştir. Böylece, 2000'li yılların başında başlayan kadın kooperatifçiliğinin tabandan gelen talebine bakanlık düzeyinde işlevsel alanlar açılmıştır. Dolayısıyla Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatiflerinin ülke çapında yaygınlık kazanmaya başlaması hem tabandan taleplerle hem de yönetim düzeyindeki adımlarla birlikte olmuştur.

Ortaklarının tamamının veya çoğunluğunun kadın olduğu kooperatifler, ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ekonomik faaliyetleri çerçevesindeki mal ve hizmetlerin üretimini ve bunların pazarlanmasını ve bu yöndeki girişimleri desteklemek, üretim becerilerini geliştirmek, ortaklarının ekonomik menfaatlerini korumak, sağlıklı ve gelişmiş bir halde yaşamalarını sağlamak amacıyla kurulmaktadır (Tarım Bakanlığı 2023, s. 30). Türkiye'de kadın kooperatiflerinin kuruluş işlemleri Ticaret Bakanlığı kontrolünde yürütülmektedir. Öte yandan son dönemlerde kadın kooperatiflerinin sayısında artışın olduğu söylenebilir. Bu artışta ise sivil kuruluşlarının, bakanlıkların ve yerel yönetimler gibi çeşitli kamu kuruluşları ile uluslararası kuruluşların destekleri de etkili olmuştur (Şahankaya Adar vd., 2023, s. 1174).

Yoksulluğu sadece maddi yetersizliklere indirgemek hatalı çözümlere yol açabilir. Daha geniş ölçekte, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısal bağlamlar ile siyasal sistemlerin yoksulluğu üretmedeki etkisini göz ardı etmemek gerekir. Bu açıdan Sen'in (2004, ss.126-128) yoksulluğu sadece belirli bir gelir azlığından ziyade temel kapasitelerden mahrum olmak veya kapasitelerden yoksunluk şeklinde görmek gerektiği fikri önemli bir perspektif sunmaktadır. Kapasite perspektifi, gelir yoksunluğundan başka faktörleri de görmeyi sağlamaktadır. Gelir ile kapasite arasındaki fark ailelere ve sosyal durumlara göre değişebilir. Yaş, cinsiyet, yerleşim yeri, etnik kimlik gibi bağlama göre değişen dezavantajlı faktörler gelirin kapasiteye dönüştürülmesinde engelleyici olabilmektedir. Kalkınmayı, özgürlük ve toplumsal adalet kavramlarıyla birlikte düşünen ve özgürlükleri kalkınmanın hem amaçları hem de araçları olarak ele alan Sen (2004, ss.25-26) 'siyasal özgürlükler', 'iktisadi imkanlar', 'toplumsal fırsatlar', 'şeffaflık güvenceleri' ve 'koruyucu güvenlik' şeklinde sınıfladığı özgürlük tiplerinin kişinin genel kapasitesini geliştirmeye katkıları olabileceğini ileri sürmüştür. Kadınların dezavantajlı durumları göz

önüne alındığında kooperatifler, kadınların eşitsizliklerle ve yoksullukla mücadelede kendilerini geliştirebilecekleri, birbirleriyle yardımlaşmayla yapabilirliklerini ilerletebilecekleri dayanışma ağı işlevi görebilecek örgütlülükler olarak kavranabilirler. Birtakım iktisadi ve toplumsal imkanlarla kadınların sosyalleşerek ve dayanışma göstererek eylem kapasitelerini geliştirmelerinin bir yolunun toplumsal kalkınma açısından kooperatif örgütlenmelerinden geçtiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla kooperatif gibi örgütlenmeler kapasite sorunuyla baş etme açısından da kritiktirler. Bu kapsamda bu araştırma, Niğde örneğinde kadın kooperatiflerinin yoksullukla mücadelesini aynı zamanda kendi toplumsal ekolojisi bağlamındaki kapasite gücünü arttırmasındaki durumunu anlamaya ve ortaya koymaya çalışma gayesiyle hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı, kadın yoksulluğu konusunda kadın kooperatiflerinin oynadığı rolü saha araştırmasına dayalı şekilde incelemektir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra diğer sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel eşitsizliklerinin meydana getirdiği dezavantajlılıkla mücadelede kadın kooperatiflerinin ne derece etkili olduğu saha araştırmasıyla ortaya konulmak istenmiştir. Yoksullukla mücadelenin dışında, kooperatiflerin kadınların hayatındaki değişimi ne yönde etkilediğini ortaya koymak da araştırmanın amaçları arasındadır. Literatürde kooperatiflerin kadınların güçlenmesinde önemli etkiye sahip olduğuna yönelik bulgular sıklıkla dile getirilmiştir. Zorlukların üstesinden gelebilme kapasitesi, yapabilirlik, özgüven ve özsaygı duygularının gelişimi, dayanışma, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim gibi kadını güçlendirici hususlarda kadın kooperatiflerinin rolü Niğde'deki üç kadın kooperatif örneğinde incelenmeye çalışılmıştır. Toplamda 8 kadın kooperatifinin bulunduğu Niğde'de gerek araştırmanın maddi imkânları, gerek bazı kooperatif ortaklarına iletişim kurulmak istenmesine karşın kendilerine ulaşamama ve gerekse bazılarının pasif duruma düşmesinden dolayı araştırma üç kooperatifle sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamında kadınların kooperatifleri kurma süreci, yaşadıkları zorluklar, kooperatifin faaliyet alanları, kadınların kendi hayatlarında ne gibi değişimler yarattığı, sosyal katılım süreçleri, yoksullukla mücadele konusundaki deneyimleri gibi hususlarda araştırmanın katılımcılarına sorular sorulmuştur. Böylece kooperatiflerin özel olarak kadın yoksulluğu ile mücadele hususundaki rolü, genel olarak sürdürülebilir kalkınma açısından değeri Niğde örneğinde açığa çıkarılmak istenmiştir.

Makalede ilk olarak kadın yoksulluğuyla mücadele konusunda kooperatiflerin rolü ve ilgili literatüre yer verilecek, devamında Niğde'deki kadın kooperatifleri hakkında bilgiler verilip saha araştırmasının amaçlarına, yöntemine değinilecek, sonrasında ise bulgular yorumlanacaktır.

2. Kadın Yoksulluğu ve Yoksullukla Mücadelede Kadın Kooperatifleri

Farklı bağlam ve eksenlerde birtakım yoksulluk kategorilerinin geliştirildiğini görmekteyiz. Yoksulluğu açıklamaya yönelik olarak kültürel örüntüleri ('yoksulluk kültürü' gibi) merkeze alan muhafazakâr yaklaşımların yanı sıra yapısal ve çevresel unsurları daha fazla dikkate alan eleştirel yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır (Gül ve Sallan Gül, 2008, s.58). Özellikle eleştirel yaklaşım, yoksulluğu kapitalist sistemin eşitsizlik yaratan yapısıyla bağlantılı görmüş; sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnisite gibi birbiriyle ilişkili yönlerle birlikte kavrayarak konuya ilişkin daha bütünlüklü bir bakış olanağı sağlayabilmiştir. Diğer taraftan yine çeşitli eşitsizlikler ve dışlayıcı mekanizmalar yönünden yoksulluğun cinsiyet boyutuna odaklı perspektifler de yol gösterici olmuştur. ABD'deki refah sistemi bağlamında kadının yoksullaşması üzerinde duran, birtakım dezavantajlı hallerin yanı sıra ayrımcılık ve ön yargı kalıplarının etkilerine değinen Pearce (1978) bu konuda öncü isimlerden biri olmuştur. Yoksulluğun kadınlaşması meselesi, ABD (Peterson, 1987), Japonya, Kanada, Rusya, İsveç gibi ülkeler örneğinde (Goldberg ve Kremen, 1990) ele alınmış ve uluslararası perspektif çerçevesinde de (Moghadam, 1998) tartışılmıştır. Türkiye'de de kadın yoksulluğu veyahut yoksulluğun kadınsılaşması üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiş ve kadının dezavantajlı sosyal statüsünün

yoksullukla birleşmesiyle ortaya çıkan farklılaşmalara vurgu yapılmıştır (Sallan Gül, 2005; Duyan, 2010).

Kadınların yoksulluğu yapısal bağlamlar ve eşitsizlikler ile erişilebilirlikler açısından bakıldığında aynı zamanda büyük bir insan hakları sorunudur (Taşkıran vd. 2024, s.35). Kadınların işgücü piyasasındaki yerlerine dair göstergeler bunu desteklemektedir. Türkiye'deki işgücü ortamındaki cinsiyetler arası gelir farklılaşmasında anlamlı seviyede ayrımcılığın etkisi olduğu ve kadınların aleyhine bir durumun söz konusu olduğu tespit edilen olgulardandır (Doğan ve Ölmezoğulları, 2022). Türkiye İstatistik Kurumu'nun [TÜİK] mevsim etkisinden arındırılmış Nisan 2024 ayına ait temel işgücü göstergelerine göre (15 yaş üstü), erkeklerde işgücüne katılım oranı % 72,1, kadınlarda ise %36,6'dır. İstihdam oranı erkekler % 66,9, kadınlarda % 32,5; işsizlik oranı ise erkekler % 7,2, kadınlarda % 11,1'dir (TÜİK, 10 Haziran 2024). Türkiye'de işgücüne katılım oranı kadınlar açısından önceki yıllara göre artış eğilimi gösterse de oranlar Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne [OECD] üye ülkelerinin genelinin ve Avrupa Birliği (AB) ülke verilerinin gerisindedir. Örneğin OECD 2022 verilerine göre AB'de cinsiyet arasındaki işgücüne katılım oranı farkı %10, Türkiye'de ise % 38'dir ve Türkiye Avrupa'da kadınların işgücüne katılım oranında son sırada yer almaktadır (Euronews.com, 08.03.2024).

Kadınların yoksulluğunda ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye kaynaklarının varlığı kritik rol oynamaktadır. Sadece bu kaynaklara sahip olmak değil, aynı zamanda bunu kullanabilme kapasitesine ve gücüne sahip olmak da önemlidir. Söz gelimi eğitim önemli bir değişkendir ancak tek başına yeterli olmamaktadır. Keza yoksulluğun giderilmesinde etkili olan 'cam tavan' gibi görünmeyen ancak önemli ölçüde engelleyici olan sosyo-kültürel ve sembolik yapılar da vardır. Ayrıca siyasi yönetimin sosyal politika stratejileri de bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Bütün bu unsurları ulusal düzeyde değerlendirirken aynı zamanda sosyo-ekonomik sistemi ve jeopolitik durumu da dikkate almak gereklidir. Savaşlar, bölgesel çatışmalar, iklim krizi ve uluslararası göç gibi dinamiklerin etkilerini de bu çerçevede göz önünde bulundurmalıyız. Dolayısıyla genel yoksulluğu da kadın yoksulluğunu da toplumsal ve siyasal sistemin çerçevesinde değerlendirmek isabetli olacaktır.

Körükmez (2008, ss.241-242) tarafından yapılan çalışmada, kent yoksulluğuyla mücadele konusunda kadınların hane içinde gelirlerini kısma, mevsimlik erzak hazırlama; hane dışında ise yakın sosyal çevreden destek alma (borç vb.); konut yapma ve çocuklarının eğitimine önem verme gibi stratejiler geliştirdikleri keşfedilmiş, bunun yanı sıra kadınların sadece ekonomik açıdan değil sosyal açıdan (formel ya da enformel ilişki ağlarına girebilme imkanı) da yoksul oldukları ortaya konulmuştur. Formel örgütlenmelerin zayıf kaldığı ve bunun gerisinde de çeşitli sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerin yattığı durumlarda kadının yoksullukla mücadelesi de kendi kapasitesi oranında mümkün olabilmektedir. Kooperatif türünden örgütlenmeler dezavantajlılık durumuyla başa çıkmada ve kapasiteyi geliştirip güçlendirmede önemli roller üstlenebilmektedirler.

Kooperatifler, belirli amaçlar doğrultusunda insanların bir araya gelerek birtakım ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gönüllü birlikteliklere veya ortaklıklara dayanırlar. 10.05.1969 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nda kooperatiflerin genel yasal çerçevesi çizilmiştir. Tarım, konut yapımı, ulaşım, üretim ve pazarlama, fikri mülkiyet, sağlık hizmetleri, sigorta, işletme, esnaf ve sanatkârlık, eğitim ve kadın girişimi gibi farklı türlerde kooperatifler kurulabilmekte ve tematik açıdan ilgili bakanlıkların sorumluluklarına girebilmektedirler. Türkiye'de genel anlamda kadın girişimiyle ilgili kooperatifler Ticaret Bakanlığı'na bağlıdırlar ve onun taşradaki müdürlüklerinin sorumluluk alanındadırlar.

Türkiye'de ilk kadın kooperatiflerinin 1999'da kurulduğu not edilmiştir (Duguid vd., 2015, s.15). Kadın istihdamının artırılması hedefi doğrultusunda kooperatiflerin kurulmasına yönelik olarak 2011'de 'Kadın, Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi' ana sözleşmesi uygulanmaya başlanmıştır (Emiroğlu, 2019). Keza, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 'Türkiye

Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016' belgesinde, Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) 20-23 Eylül 1995'te İngiltere'de yapmış olduğu kongrede benimsediği yedi ilkeye atıfta bulunulmuş ve genel vizyon çerçevesi hazırlanmıştır. Bahsi geçen ilkeler şunlardır: gönüllü ve açık ortaklık; ortakların demokratik denetimi; ortakların ekonomik katılımı; özerklik ve bağımsızlık; eğitim, öğretim ve bilgilendirme; kooperatifler arası iş birliği ve topluma karşı sorumluluk (gmka.gov.tr, 2012, ss.17-18). Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın 14 Haziran 2021 tarihli verisine göre ülke genelinde 594 faal Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi bulunmaktadır.

Kadın kooperatifleriyle ilgili uluslararası literatüre bakıldığında, başta toplumsal cinsiyet eşitsizliği olmak üzere kadınların dezavantajlı statüleriyle mücadelede kooperatiflerin önemli işlevler üstlendiklerine vurguların yapıldığı görülmektedir. Yunanistan'da kadınların tarım turizmini (Iakovidou, 2002); Senegal'de kadınların liderlik ve sosyal performansını (Périlleux ve Szafarz,2015); Kenya örneğinde genel durum analizini (Majurin, 2012) ortaya koyan ve Hindistan örneğinde kadınların ekonomik güvenliğini, girişimci yönlerini ve aileye katkılarını (Datta ve Gailey, 2012) ele alan çalışmalar kooperatiflerin güçlendirici etkisinden bahsetmişlerdir. Kadın kooperatifleriyle ilgili farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda kooperatiflerin kadınların yaşamlarında sürdürülebilir olumlu katkılarının olduğu; diğer taraftan kuruluş sürecinde sermaye eksikliği, ailedeki roller, çocuk bakımındaki yetersizlikler, yoksulluk, sosyo-kültürel öğeler gibi birtakım sorunlarla mücadele etmek durumunda kaldıkları da tespit edilmiştir (akt. Duguid vd., 2015, s.30).

Son yıllarda kadın kooperatiflerinin sayısının artmasına paralel olarak bu konudaki araştırmalar sınırlı da olsa artış göstermiştir. Duguid vd. (2015) tarafından 101 kadın kooperatifi üzerine karma yöntemle yapılan kapsamlı araştırmada, kadın kooperatiflerinin diğerlerinden farklı olduğu, kadınlar tarafından kadınlar için kurulduğu, ekonomik ve sosyal amaçlar çerçevesinde iki yönlü faaliyetler yürüttükleri, çok amaçlı yapılar oldukları, faaliyetlerinde kendine has birtakım güçlükler yaşadıkları ortaya çıkarılmıştır. Buna ek olarak kooperatiflerin küçük ölçekli olduğu, ortak sayılarının çoğunlukla 25'in altında olduğu, ortakları tarafından aktif biçimde sahiplenildiği ve yönetim ile liderlik süreçlerinde katılımın güçlü olduğu; öte yandan sermaye oluşturma gibi mali güçlüklerin yanı sıra kadın kooperatifine dair genel anlayış yetersizliğinin varlığı da keşfedilen bulgulardandır (Duguid vd. 2015, s.17).

Gök ve Öztürk (2024), Türkiye'de kadın kooperatifiyle ilgili 29 lisansüstü tezin hazırlandığını belirlemiş ve konuya ilginin son yıllarda arttığını ancak bunun yeterli olmadığını vurgulamışlardır. Ek olarak 2024 yılında dört lisansüstü tezin daha yazıldığı görülmektedir (Gök, 2024; Saraç, 2024; Özkan, 2024; Şakırgün, 2024). Dolayısıyla 30'dan fazla tezden bahsedilebilir. Tezlerde kırsal kalkınma, girişimcilik, yoksullukla mücadele, kadının güçlenmesi, istihdam, kadın emeği gibi eksenlerde analizlerin yapıldığı görülmüştür. Tezlerden Sezer'in (2022) Mersin ve Kazar'ın (2019) İstanbul ve Bursa örneğindeki çalışmaları ağırlıklı olarak kadın yoksulluğuyla mücadele üzerinedir. Şakırgün (2024), Arslan (2023), Aşık Akdemir (2023), Koç (2023) ve Cazgır'ın (2022) çalışmaları ise ağırlıklı olarak kadının güçlenmesi eksenindedir. Tezlerin dışındaki pek çok çalışmada da benzer tematiklerle konu araştırılmıştır. Söz gelimi kadın yoksulluğunda mikro kredilerin etkisini inceleyen Serinikli'nin (2016) çalışması bunlardan biridir. Keza kooperatif örgütlenmesinin sadece işletme olarak değil veya patriyarkal kapitalizmin başarı kriterine göre değerlendirmemek gerektiğini ve sistemin yıkıcılığına karşı direnç potansiyel olarak görmenin de yararlı olacağını vurgulayan Değirmenci'nin (2023) çalışmasını da zikretmemiz isabetli olacaktır. Bu noktada her kooperatifi kendi toplumsal ekolojisinde değerlendirmek gerektiği de söylenebilir. Bunu biraz daha açacak olursak, kadın kooperatifleri içinde buldukları sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartlar bağlamındaki etkileri veya faydalarıyla birlikte düşünülmesi gerekir. Nitekim Şırnak örneğindeki araştırmasında Özcan Elçi (2024), kooperatiflerin kadınların gündelik yaşamlarında makro iyileşmeler ve değişimler yaratmadığını ancak sosyal ve bireysel faydalar sağlayabildiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda yerel

yönetimlerin katkısının önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Kadınların ev içindeki rollerine uygun ürünler üreterek ve satarak sınırlı girişimlerde bulunduğu hem diğer çalışmalarda hem de kendi araştırmamızda karşılaştığımız bir durumdur. Dolayısıyla kooperatiflerin dayanışmayı artırıcı ve sosyalleşmeyi güçlendirici gibi işlevleri daha baskın olmakla birlikte geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini kırma konusunda bazı zayıflıklarının olduğu da söylenebilir. Öte yandan Taş ve Kazar'ın İstanbul örneğindeki araştırmalarında (2019), ilk aşamadaki güçlü dayanışmanın ve takım ruhunun bir zaman sonra bireysel kazanç rekabetine doğru gitme riskinin olduğu da dikkate değer boyutlardandır. Piyasa yönelimli ilişkilerin baskın olduğu toplumsal ekolojilerde kooperatiflerin takım ruhu da tehlikelerle yüz yüze kalabilmektedir.

Yıldırım vd. (2021) tarafından Antalya örneğinde, kadın kooperatifleri üzerine gerçekleştirilen nitel çalışmada, yoksullukla mücadelede kooperatiflerin önemli rol oynadığı, dayanışma, işbölümü ve kendini gerçekleştirme gibi hususlarda olumlu sosyal etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'deki kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesindeki etkisini karma yöntem temelinde inceleyen Şahankaya Adar ve Dedeoğlu'nun (2023) araştırmasında ise, kooperatiflerin kadınların güçlenmesine olumlu etkide bulunduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından güçlenmenin daha belirgin olmasına karşın ekonomik güçlenmenin sınırlı kaldığı ortaya çıkarılmıştır.

Literatürde Niğde'deki kadın kooperatifleri üzerine tek çalışmaya rastlanabilmiştir. Cihangir vd. (2023) tarafından yapılan Niğde'deki Yeşilburç Köyü Denee Kadın Kooperatifi üyelerine yönelik yapılan nicel araştırmada, yöresel ürünlerin gastronomi turizminde kullanılması incelenmiş ve kadınların bu yöndeki faaliyetlere olumlu yaklaştıkları tespit edilmiştir.

2.1. Niğde'de Kadın Kooperatifleri

Niğde Ticaret İl Müdürlüğü'nden elde edilen son bilgiye göre (05.09.2024) Niğde genelinde Ticaret Bakanlığı sorumluluğunda 7, Tarım ve Orman Bakanlığı sorumluluğunda ise 1 olmak üzere toplam 8 kadın kooperatifi bulunmaktadır. Kuruluş yıllarına göre bu kooperatifler aktif ve pasif durumlarıyla birlikte şunlardır:

- Sınırlı Sorumlu Tyanalı Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi: 12.01.2015 tarihinde Niğde'nin Bor ilçesinde kurulmuş olan bu kooperatif şu anda tasfiye aşamasındadır. Kooperatif üyelerine ulaşamadığından tasfiye gerekçesi hakkında bilgi elde edilememiştir.
- Sınırlı Sorumlu Niğde Bağları Tarım Sanayi Eğitim Kadın Girişim Kooperatifi: 02.12.2021 tarihinde Niğde'de kurulmuş olup faaliyetlerine aktif olarak devam etmektedir.
- Yeşilburç Kadın Girişimi Kooperatifi Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi (Denee Kadın Kooperatifi şeklinde de geçmektedir): 07.01.2022 tarihinde Niğde'nin Yeşilburç köyünde kurulmuş olup mevcut durumda aktif olarak çalışmalarını sürdürmektedir.
- Sınırlı Sorumlu Ben Varım Kadın Girişimi ve Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi: 20.06.2022 tarihinde Niğde'nin Çamardı ilçesinde kurulmuş olup faaliyetleri mevcut durumda bulunmamakta ancak kapalı değildir. Belediyenin desteğiyle kurulan kooperatifin üretim faaliyetinde kimsenin rol almamasından ötürü aktif değildir.
- Sınırlı Sorumlu Nahita Kadın Eli Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi: 04.08.2023 tarihinde Niğde ilinde kurulmuş olan bu kooperatif bir ay içerisinde üretimi durdurarak kapanmıştır.
- Sınırlı Sorumlu Toro Ulukışla Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi: 05.03.2024 tarihinde Niğde'nin Ulukışla ilçesinde kurulmuş olup aktif olarak faaliyet göstermektedir.
- Sınırlı Sorumlu Karagöl Ulukışla Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi: 03.07.2024 tarihinde Niğde'nin Ulukışla ilçesinde kurulmuş olan bu kooperatif şu anda aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir.

- Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi: 27.01.2021 tarihinde Bor ilçesinde kurulmuş olup aktif şekilde çalışmalarını sürdürmektedir.

Niğde merkezde 3 kooperatif, Bor ilçesinde 2, Ulukışla ilçesinde 2 ve Çamardı ilçesinde 1 kooperatif kurulmuştur. Altınhisar ve Çiftlik ilçelerinde ise kooperatif girişi bulunmamaktadır. Kooperatifler içinde Yeşilburç (Deney), Niğde Bağları, Bor Kadın Tarımsal Kalkınma ve Toro Kooperatifleri sosyal medya hesapları bulunan ve aktif kullananlardır.

Kooperatiflerin kuruluş tarihlerine baktığımızda sadece birinin 2015 yılında kurulduğunu, diğerlerinin 2021 ve sonraki yıllarda kurulduklarını görmekteyiz. Bunda bakanlıkların ve yerel yönetimlerin destek ve rehberlik hizmetlerinin 2021 öncesinde aktif olmamasının payının yanı sıra tabandan bir hareketin oluşmamasının da etkisi söz konusu olabilir. Belediye başkanlarının seçimle gelmesi ve seçimle gitmelerinin de bunda payının olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Çamardı'daki kooperatifin pasif duruma düşmesi yerel yönetimlere bağımlı bir örgütlenmeye işaret etmekle birlikte arka planı ve gerçek nedenleri başka bir araştırma konusunda yakından incelenebilir. Araştırma sürecinde tüm kooperatiflere ulaşılmaya çalışılmış ama hem bazılarıyla iletişim kurulamamıştır hem de Niğde merkeze uzaklıklarından dolayı gidilememiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik desene göre yapılmıştır. Araştırma deseni olarak fenomenoloji, genel anlamda, daha önce yaşanmış deneyimlerin ortak anlamını keşfetmeye yönelik bir araştırmadır (Creswell, 2013, s.77). Bu desende, deneyimlemiş kişilerin öznel algı ve yorumları temel alınarak analizler yapılmaktadır. Özellikle kişisel deneyimlerin araştırma gündeminin dışında tutulması açısından araştırmacının kendini "ayraç" içerisine alması beklenir. Veri toplama tekniği olarak da deneyim sahibi kişilerden detaylı bilgiler almak için derinlemesine görüşmeler kullanılmaktadır. Öte yandan yorumlayıcı ve tanımlayıcı olmak üzere fenomenolojik çalışma iki türe ayrılabilir. Tanımlayıcı fenomenoloji yaşanmış deneyimlerin anlamlarına yönelik varsayımlara ulaşırken yorumlara oldukça az odaklanmaktadır. Yorumlayıcı fenomenolojide ise yaşanmış deneyimleri yorumlamaya daha fazla önem verilmektedir (Aydın Günbatır, 2019, ss.293-297). Bu çalışmada kooperatif üyelerinin deneyimlerine daha fazla öncelik verildiğinden dolayı tanımlayıcı fenomenolojiye yakın bir perspektif benimsenmiştir.

Araştırma, Niğde il merkezindeki ve Bor'da yer alan toplam üç kadın kooperatifle sınırlandırılmıştır. Çalışma, kooperatifte yer alan kadınların deneyimlerini yakından keşfetmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda yarı-yapılandırılmış soru formu hazırlanmış ve derinlemesine görüşme tekniği ve kısmen de gözlem tekniği kullanılarak bilgiler elde edilmiştir. Araştırmanın tasarlanması ve amaçlara uygun yarı-yapılandırılmış soru formunun hazırlanması sürecinde konuyla ilgili olarak yapılmış saha araştırmalarından (Duguid vd., 2015; Koç, 2023; Arslan, 2023; Cazgır, 2022; Sezer, 2022; Kazar, 2019; Akdemir, 2023) da yararlanılmıştır. Soru formunda katılımcılara kooperatifi hangi amaçlarla kurulduğu ve kooperatiflerinin nasıl bir hikayeye sahip olduğu, kuruluş sürecinde ne tür destekler aldıkları, kooperatife katılımı birlikte sosyal çevrelerinin kendilerine yönelik yaklaşımlarının nasıl olduğu, kooperatiflerin ekonomik ve sosyal hayattaki rol ve işlevlerinin neler olduğu, kooperatifleşmeyle birlikte kendilerini güçlü hissedip hissetmedikleri, kooperatif faaliyetlerinde yaşanan sorunlar ile bunların üstesinden gelmesinde ne tür yollar izledikleri ve önerilerinin neler olduğu gibi konularda sorular sorulmuştur. Böylece kadınların kooperatifleşme ve kooperatif faaliyetleri sürecinde yaşadıkları deneyimlere dair genel bir fotoğraf ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, araştırmanın etik izni için, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu'nun 07.05.2024 tarih ve 2024/10-06 sayılı kararıyla onay alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Uygulanması

Araştırmanın amacına uygun olarak ve araştırma imkânları ölçüsünde şu üç kadın kooperatifi çalışma grubuna dâhil edilebilmiştir: Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi, Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi. Hem açık kaynak bilgilerinden hem Niğde Ticaret İl Müdürlüğü'nden bilgiler alınmış, ilgili kooperatifler ziyaret edilmiş, kısmen de olsa gözlemler gerçekleştirilmiş ve kişilerden kişilere ulaşma konusunda sınırlı da olsa kartopu tekniği uygulanmıştır. Dolayısıyla amaçlı örneklem temelinde hareket edilmiştir. Araştırma tekniği bakımından derinlemesine görüşmelerin yanı sıra yer yer gözlemlerden de yararlanılmış, keza kooperatiflerle ilgili fotoğraflar da çekilmiştir.

Kooperatifi kurma sürecindeki kişisel deneyimler, yaşanan zorluklar ve bunların üstesinden gelme durumları, alınan destekler, kooperatifin kendi hayatlarındaki rolü ve işlevi gibi konuları içeren yarı-yapılandırılmış soru formu çerçevesinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma kapsamında kooperatif üyeleriyle ilk görüşmeler 2023 yılının son aylarında yapılmış, sorular gözden geçirilmiş, esas görüşmeler ise 2024 yılında gerçekleştirilmiştir.

Makalenin ilk yazarı tarafından gerçekleştirilen görüşmeler gönüllülük esasına göre yapılmış ve katılımcılardan izin alınarak ses kaydına alınmıştır. Her kooperatiften 4 kadınla görüşme sağlanmıştır. Katılımcılardan deneyimleri hakkında yorum ve değerlendirmeler de istenmiştir. Kadınların görüşmelerde aktarmış olduğu deneyimler ve deneyimlerine ilişkin anlamlandırmalar bazı tematikler çerçevesinde kategorize edilerek betimlenmiş ve analiz edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmada, üç kooperatiften toplamda 12 kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 40-50 dakika sürmüştür. Görüşmeye dâhil olan katılımcıların bilgisi ve görüşme tarihleri Tablo 1'de verilmiştir. Katılımcı kişiler "K" ile numaralı olarak kodlanmıştır. Katılımcılardan en küçük yaş 32 en büyük yaş ise 63'tür. Biri hariç hepsinin evli olduğu katılımcılar içerisinde üyelerin yanı sıra yöneticiler de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubu Hakkında Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durumu	Kooperatif	Pozisyonu	Görüşme Tarihi
K1	42	Evli	Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Kooperatif başkanı	10.11.2023 02.02.2024
K2	42	Evli	Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Kooperatif üyesi	10.11.2023 02.02.2024
K3	52	Evli	Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Kooperatif üyesi	10.11.2023 02.02.2024
K4	47	Evli	Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Kooperatif başkan yardımcısı	10.11.2023 02.02.2024
K5	63	Dul	Sınırlı Sorumlu Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi	Kooperatif üyesi	03.12.2023
K6	56	Evli	Sınırlı Sorumlu Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi	Kooperatif üyesi	03.12.2023
K7	58	Evli	Sınırlı Sorumlu Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi	Kooperatif başkan yardımcısı	03.12.2023
K8	32	Evli	Sınırlı Sorumlu Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi	Kooperatif üyesi	03.12.2023
K9	54	Evli	Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi	Kooperatif başkanı	06.02.2024
K10	41	Evli	Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi	Kooperatif başkan yardımcısı	06.02.2024
K11	52	Evli	Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi	Kooperatif üyesi	06.02.2024
K12	60	Evli	Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi	Kooperatif üyesi	06.02.2024

4. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın amacına uygun şekilde hazırlanan yarı-yapılandırılmış soru formuna dayalı şekilde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde katılımcıların verdikleri cevaplar ses kayıt dosyalarına alınmış ve sonrasında bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Metne dönüştürülen ifadeler sorulan sorular ekseninde önce gruplandırılmış, sonrasında ise verilen cevaplardaki benzerlikler ve farklılaşan yönler çerçevesinde betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cevapları öncelikle kooperatiflerin kuruluş amacı ve süreci, alınan destekler, kooperatiflerin kadının güçlenmesindeki rolü, yaşanan sorunlar ve sorunların üstesinden gelme stratejileri gibi tematiklerle ayrırtedilmiştir. Tematikler ara başlıklar halinde aşağıda sunulmuştur. Bazı tematik betimlemelerde diğer araştırmaların bulgularıyla kıyaslamalar da yapılmıştır. Katılımcıların bütün ifadeleri makaleye yansıtılmamış, sadece benzer ve farklılaşan ifadelerde öne çıkanlar alınmıştır. Keza katılımcıların ifadelerindeki tematik sınıflandırmaların içerikleri ilişkili toplumsal bağlamla birlikte çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümlenmelere geçmeden önce bu üç kooperatifle ilgili kısa bilgilere yer verilecek ve bütünsel bir bakış imkânı sağlanmış olacaktır.

4.1. Kooperatifler Hakkında Kısa Bilgiler

4.1.1. Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Toplam 8 üyeden oluşan kooperatifin tarım alanı açısından zengin olmasından dolayı Bor'da, 27.01.2021 tarihinde açılmıştır. Katılımcılar, kooperatifin kuruluşuna destek için önce Bor Belediyesi başkanına gittiklerini, hâlihazırda onun da bu yönde projesi olduğunu ve kendilerine destek vereceğini aktarmışlardır. Belediyenin elektrik, doğalgaz ödemesi ile kira yardımı konusunda kendilerini desteklediğini, bunun yanı sıra 2023'te, Niğde Valiliği'nin koordinatörlüğünde 'Üretmek Güçlenen Kadınlar Projesi' kapsamında diğer 3 kadın kooperatifle birlikte¹ hibe desteği aldıklarını, bunun da daha çok makine ekipmanı şeklinde olduğunu belirtmişlerdir. Bahsettikleri destekler dışında herhangi bir maddi destek almadıklarını, çalışan kadınlara yevmiye hesabı ücret verdiklerini, bunun da yaptıkları işle ilgili olduğunu, günlük en az 400 TL ödeme yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Gıda ürünlerine yoğunlaşan kooperatifi incelenen diğer iki kooperatiften ayıran yönlerden biri ev yemekleri üretmesidir. Kooperatif içli köfte, sarma, mantı, erişte, börek gibi yerel ürünler üretmekle tanınmaktadır. Diğer kooperatiflere nazaran daha gelişmiş olup marketlere ve askeriye yemek göndermektedir. Kooperatifin çalışma süreci sistemlidir ve görev dağılımının eşit şekilde yapıldığı kaydedilmiştir. Bir gözlem notu olarak ilk görüşmede emekçi kadınların ürünlerini muhafaza etmek için kurutma makinesi isteğini dile getirdikleri, sonraki görüşmede ise makineyi tedarik ettikleri söylenebilir.

Kooperatif ziyareti süresince kooperatif yöneticileriyle diğer üyeler arasında ayrımcı yaklaşımlara rastlanmamış, kadınlar arasında iş birliğinin de herkesin imkân ve yeteneğine göre paylaşıldığı katılımcılar tarafından not edilmiştir. Belediye de çeşitli biçimlerde kooperatifi desteklemektedir. Özellikle ürünlerinin tanıtımı konusunda bu destek görülmektedir. Görüşmelerde kadınlar kooperatife katıldıktan sonra özgüvenlerinin yükselmesinden bahsetmişlerdir. Kooperatife katılımı birlikte aile içindeki rollerde ve sosyal çevredeki etkileşimlerde farklılıklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kuruluş aşamasında ticaret odasından eğitim aldıklarını ama bunu yeterli

¹ Niğde'deki kadın kooperatiflerinin girişimcilik, örgütlenme ve birlikte çalışma kapasitesinin güçlendirilmesini amaçlayan proje, Niğde İl Özel İdaresi tarafından hazırlanmış, Niğde Belediyesi, Bor Belediyesi ve Çamardı Belediyesi ile ortak yürütülmüş, ayrıca Ahiler Kalkınma Ajansı tarafından da desteklenmiştir. Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi dışında Yeşilburç Dene Kadın Girişim Üretim Kooperatifi, Çamardı Ben Varım Kadın Girişim ve Üretim Kooperatifi ve Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi de destek almıştır. Destek miktarının 1 Milyon 102 Bin TL olduğu açıklanmıştır (Niğde Valiliği, 21.06.2023). Çamardı'daki kooperatif hariç, diğer üç kooperatif aktif çalışmalarını sürdürmektedir. Çamardı'da bulunan kooperatifte aktif çalışanların olmadığı bilgisine ulaşılmıştır ki bu durum tabandan ziyade belediyenin daha etkili aktör olduğuna bir işaret sayılabilir. Ancak diğer üç kooperatifte tabandan gelen talep daha baskındır ve idari mekanizmalar daha çok tamamlayıcı rolündedirler.

görmediklerini aktarmışlardır. Bu yöndeki eğitimlerde satış, üyeler arasındaki ilişki gibi konularda bilgiler aldıklarını ama uygulamasının olmayışının eksiklik olduğunu ifade etmişlerdir. Bankalarla ilişkiler ve sundukları olanaklar açısından da kendilerini yeterince bilgilendirmediklerini de eklemişlerdir.

Fotoğraf 1’de kooperatifin hem dışarıdan görünümü hem de ürettikleri ürünler görülmektedir. Yapılan görüşmelerin ayrıntıları sonraki başlıklarda detaylandırılacaktır. Bulguların analizinde bu kooperatiften ‘A kooperatifi’ olarak bahsedilecektir.

Fotoğraf 1. Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ve Ürünlerine Ait Görüntüler

4.1.2. Sınırlı Sorumlu Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi

13 üyeden oluşan kooperatif, 07.01.2022 tarihinde Niğde merkeze bağlı Yeşilburç köyünde kurulmuştur. Mübadeleyle gelenlerin yerleşmiş olduğu köy, vadi yakınındadır ve tarihi yerleşim yerlerine sahipliği açısından da turistik nitelikleri bulunmaktadır. Geleneksel kültürün izleri kooperatifin ürün yelpazesine de yansımaktadır. Ekşi mayalı ekmek, göçmen böreği, elmalı pasta, köstebek pasta gibi kendi yörelerine özgü ürünlerin sergilendiği gözlemlenmiştir. Köyün muhtarının köy kahvesinde gerçekleştirmiş olduğu toplantıyla kadınların kooperatifi kurmaya karar verdikleri aktarılmıştır. Muhtarın yanı sıra Ahiler Kalkınma Ajansı’nın, belediyenin ve İl Özel İdaresi’nin katkıları olmuştur. İlk başta bir torba şeker parasıyla reçel yapıp satan ve evlerinden mutfak eşyası ve fırın getiren emekçi kadınlar sonrasında iş insanlarının da yardımıyla hamur yoğurma makinesi ve fırın gibi ihtiyaç duydukları eşyaları tedarik etmişlerdir. Kooperatifin büyümesi ve tanınması açısından ilk 6 ay para almadan çalışan kadınlar şu anda belediyenin de desteğiyle birkaç kafe ile anlaşarak düzenli ürün satışı yapmaktadırlar. Kooperatifin konum olarak köyün tam merkezinde olmasının yanı sıra ürünlerini kapılarında da sergileyen kadınlar köye gelen turistlerin de dikkatini çekmektedir. Kadınlar, görüşmelerde, makine ihtiyaçlarını vurgulayarak büyük şehirlerde ürettikleri ürünlerinin satışını sağlamayı hayal ettiklerini belirtmişlerdir. Fotoğraf 2’de kooperatifin girişi ve alınan destekle ilgili levha görülmektedir. Bulguların analizinde bu kooperatiften ‘B kooperatifi’ olarak bahsedilecektir.

Fotoğraf 2. Sınırlı Sorumlu Yeşilburç Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifine Ait Görüntü

4.1.3. Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi

8 üyeden oluşan kooperatif, 02.12.2021 tarihinde kurulmuştur. Kooperatifin ürettiği ürünlerde çölyak hastaları için nohut unundan imal edilenler de vardır. Melendiz karası, Germeyen bombası, Emili turtası, Nahita keki gibi yöresel ürünler üretmektedirler. Ürünlerinin birer hikayesi olduğunu aktarmışlardır. Örneğin Nahita keki, Niğde'nin en eski ismine bir referanstır ve içindeki ürünlerin (elma, ceviz, üzüm) hepsi Niğde yöresine aittir. Emili turtası ise Emili vadisinin misket elmalarıyla yapılmaktadır. Melendiz karası ve Melendiz fasülyesi de Melendiz bölgesinden gelmektedir. Kooperatif glutensiz ürünler üreterek hem sağlık açısından hem de alternatif olarak çocuklar açısından besin değeri yüksek ürünler üretmeyi hedeflemektedir. Kadınlar saklanma hassasiyeti yüksek raf ömrü kısa ürünler ürettiği için ürünlerini büyük şehirlere gönderememektedirler. Bu konuda şikâyetlerini bildiren kadınlar ürünlerini uzun süre muhafaza edecekleri makinelere ihtiyaç duymaktadırlar. Başlangıçta vejetaryen ürünler üreten kooperatif Niğde'de çok tercih edilmemesinden ötürü vejetaryen ürünler üretmeyi bırakmıştır. Belediyeye ait kafe üzerinden satışlarını sağlayan kooperatif, bu konuda belediyeden de önemli destek görmektedir. Ürünleri Fotoğraf 3'te görülebilir. Derinlemesine görüşmeler kendi istekleri üzerine, kooperatif yerine ürünlerinden satıldığı kafede gerçekleştirilmiştir. Çalışma düzenleri, diğer kooperatiflerden farklı olarak sipariş üzerine olmaktadır. Niğde Sanayi Odası'nın verdiği eğitimden yararlanan kadınlar tıpkı Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyeleri gibi eğitimlerin uygulamalı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kooperatife üye olduktan sonra yaşam standartlarının değiştiğini dile getiren kadınlar, ekonomik özgürlüklerinin de arttığını belirtmişlerdir. Bulguların analizinde bu kooperatiften 'C kooperatifi' olarak bahsedilecektir.

Fotoğraf 3. Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifine Ait Görüntü

4.2. Kooperatiflerin Kuruluş Amaçları

Kadınların kurmuş olduğu kooperatiflerin dayanışmış olduğu yasal sözleşmeler ekonomik, sosyal ve kültürel dayanışmayı içermekle birlikte her birine özge birtakım amaçlar da olabilmektedir. Bireysel ve kolektif amaçları ile bu amaçları ne derece gerçekleştirebildikleri gibi hususlar, kooperatiflerin özgün ve ortak yönlerini keşfetmek açısından dikkate değerdir.

A kooperatifinden K1 konuya dair şunları ifade etmiştir: "Bu kooperatifin aslında kuruluş amacı ilerde tüm marketlere ürün satabilmek. Bireysel olarak bunu tek başımıza yapmamızın imkânı yoktu. Valilik ve belediyeler bize bu konuda çok destek sağladılar." Özellikle ekonomik çıkar birlikteliğine ve devamında kamu kurumlarının desteğine vurgu yapan bu ifadeler diğer kooperatiflerde de rastlanmakla birlikte birtakım farklılıklar da görülmüştür. Örneğin B kooperatifinden K9 "Öncelikli amacım kadınların gelirlerini artırmalarına ve kendi kararlarını alma sürecine yardımcı olarak güçlenmelerini sağlamaktır. Kooperatifler aslında sadece ekonomik değil kültürel yönde de hizmet etmektedir" diyerek sosyo-kültürel işlevler yönüne de işaret etmiştir. C kooperatifinden K11 ise şunları aktarmıştır: "Bu kooperatifin kurulma amacı ekonomik bağımsızlık kazanmanın da yanında kadınların bir şey yapabileceğini göstermekti." Böylece kadınların ekonomik sahada var olabilirliğine ve ortak mücadele kapasitesine bir vurgu yapılmıştır. Benzer şekilde K12 ise "Kooperatifin öncelikli amacı iş hayatındaki olumsuzluklarla karşılaşan kadınlara ilham olmaktır. Sonrasında ise kadınların da iş hayatında ekonomik bir yerinin olmasını sağlamaktır" ifadesini kullanmıştır.

Kooperatifleri yalnızca ekonomik açıdan değil sosyo-kültürel işlevler açısından da düşünmek gerekir ki özellikle kadınların dayanışma içerisinde ve sosyalleşerek kamusal alanda var olmaları önemli bir boyuttur. Bu bağlamda kooperatifler yalnızca iş yapma ve ekonomik kar elde etme aracı değil, aynı zamanda ortak değerleri, toplumsal dayanışmayı ve ortak adaleti teşvik eden önemli kuruluşlardır (Özcan, 2007, s.3). Keza toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle ve kadın yoksulluğuyla çok yönlü mücadelede kooperatifler kritik rol oynayabilmektedir. İlerleyen başlıklarda kadınların kooperatiflerdeki deneyimlerini anlamlandırırken bu yönleri arada vurgu yaptıklarını, yani ekonomik faydaların yanı sıra sosyo-kültürel bağlamlarda işlevlerini gördüklerini daha ayrıntılı dile getirilecektir.

Elde edilen bulgulardan hareketle, kooperatiflerin kuruluş amaçlarında hem kadınların ekonomik kazanç sağlama isteklerinin hem de kamu kurumlarının teşvik edici faaliyetlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Özet olarak, kadınların kurduğu kooperatiflerin yalnızca ekonomik hedeflerle sınırlı kalmadığını aynı zamanda sosyo-kültürel dayanışmayı da kapsayan çok yönlü amaçlara hizmet ettiğini katılımcılar aktarmışlardır.

4.3. Kooperatiflerin Kuruluş Hikâyeleri

Tarih, erkeğin hikayesi. Dünyayı bütün olarak görebilmemiz için, kadının hikayesine de ihtiyacımız var. (Bhasin, 2014, s. 23).

Görüşmeler sürecinde, katılımcılara dahil oldukları kooperatifi nasıl kurduklarıyla ilgili soru sorularak yaşadıkları deneyimleri anlatmaları istenmiştir. Bu deneyimlerde kadınların yaşadıkları sorunların yanı sıra aldıkları destekleri ortaya çıkarmak da mümkün olabildiği. Kuruluş hikayeleriyle ilgili ortak hususlardan biri girişimde bulunan kadınların dışındaki aktörlerin desteğinin bir şekilde sürece yansımış olmasıdır. Katılımcılar ifadelerinde belediye, muhtar ve İl Özel İdaresi gibi kamu kurumlarından aldıkları desteklerin altını çizmişlerdir.

Konuyla ilgili A kooperatifinden K1 şunları ifade etmiştir: "Ben Karadenizliyim. Oradaki kadın kooperatiflerini biliyorum. O yüzden Bor'da da böyle bir çalışma sürdürmek istedim. Belediye başkanımıza çıktık arkadaşarımla, belediye başkanı da "ben de sosyal projenizde kadınlara destek vermek istiyorum" diyerek bizi destekledi. Bu kooperatifi Bor Belediyesi'nin desteğiyle

kurduk. Biz bu kooperatifi kurarak aslında ön yargıları yıktık. Bizim bu yola çıkmamızdaki en büyük mottomuz "Bizler emek verelim, sizler destek"tir."

K1'in yerel yönetimin desteğinin yanı sıra daha önce yaşadığı Karadeniz'deki deneyimini Bor'da paylaşması ve bunu hayata geçirmesi dikkat çeken noktalardandır. Kadınların bu konudaki bilgi yetersizlikleri ve deneyimlerden yoksunlukları göz önüne alındığında K1'in pratiğinin kooperatifi kuruluş etkileşimini artırması ve güçlendirmesi muhtemel yönlerden biri sayılabilir. Diğer taraftan "ön yargıları yıktık" ifadesiyle de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve bu konudaki algıya dair değişimi vurgulamış olmaktadır. Ayrıca, K1'in dile getirdiği mottunun dayanışma ve iş birliğine gönderme olduğunu ve yoksullukla mücadele gibi konularda kolektif hareketin önemine işaret ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim KEİG (2015, s.17) tarafından kooperatiflerin yoksullukla mücadele hususunda önemli örgütlenmeler olduğuna işaret edilmiştir.

Yeşilburç'taki kooperatifi (B kooperatifi) kuruluşunda ise muhtar başta olmak üzere diğer kamu kurumlarının rolü de katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. K5 şunları söylemiştir: "Bu kooperatifi kurulma sürecinde Yeşilburç köyünün muhtarı bizlere çok destek sağladı. Kooperatif kurulmadan evvel muhtar bize toplantı yapılacağını bildirdi. Belediye başkanı kadınlara destek olmak amacıyla yaptığımız ürünlerin satılması adına kadın emek pazarını kurdu." K6 ise şunları aktarmıştır: "Kooperatif kurulmak istendiğinde köy kahvesinde bir toplantı gerçekleştirildi. Özellikle Ahiler Kalkınma Ajansı ve Ticaret Odası gibi kurumlar bizi çağırıp kooperatif kurmak istediklerini katılıp katılmak istemediğimizi sordular. Biz de katılmayı tercih ettik. Bize bu binayı tahsil ettiler. Biz de çalışmaya başladık. Evde yaptığımız işleri burada para kazanarak devam ettirdik. Kooperatifi kurarken burası köyün eski ilkokuluydu. Muhtarımız ve İl Özel İdaresi fayans ve mermer yapımında bize çok destek sağladı. Biz de çalışmaya başladık. Bunlar yapıldıktan sonra belediye ve iş adamı bizden ürün isteyip yol göstererek bizim kalkınmamızda destek oldular." Kooperatifi kuruluşunda kamu kurumlarının ilk aşamada önemli rol oynadığını, muhtarın ve iş insanının da bu sürece katkı sağlayan aktör olduklarını görmekteyiz. Bu desteklerin sadece kuruluş sürecinde değil, kooperatif ürünlerinin satışında da kendini hissettirerek daha kapsamlı bir etkileşimi de doğurduğunu söyleyebiliriz. Keza belediye de kadın emek pazarını kurarak destek olmuş ve sürecin tamamlayıcı rollerinden birini üstlenmiştir.

Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi'nin (C kooperatifi) kuruluşuna baktığımız ise ilk adımın kadınlardan geldiğini ama ilerleyen süreçte belediyeden de destek aldıklarını görmekteyiz. Konuyla ilgili K10 şunları aktarmıştır: "Bu kooperatifi kurulma sürecinde arkadaşlarla oturup Niğde için ne yapabiliriz diye düşünürken kooperatifi kurma fikri aklımıza geldi. Kooperatif kurulmadan önce biz bir proje sunduk belediyeye. Proje kabul olduktan sonra kazanılan para 3 kooperatifi ihtiyaçları için harcandı.² Daha sonrasında glutensiz ürün üreten bir kooperatif olmadığını fark ettik ve bu şekilde ilerlemeye karar verdik. Biz bu kooperatifi kurmadan önce kadınların bir şeyler başarabileceğine kimsenin inancı yoktu. Şimdi ise 8 tane üyenin kooperatif sayesinde cep harçlığı çıkıyor." Glütensiz ürün üreten bir kooperatif oluşturma kararı pazar taleplerine yanıt veren ve toplumun ihtiyaçlarına odaklanan bir girişimcilik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kadınlar arasındaki iş birliğinin ve dayanışmanın güçlü örneklerinden biridir.

Yukarıdaki bulgularda özet olarak, kadın kooperatiflerinin kuruluşunda yerel yönetimler ve kamu kurumlarının sağladığı önemli desteklerin ön plana çıktığını, muhtar ve iş insanlarının da önemli aktörler olarak devreye girdiklerini söyleyebiliriz. Ancak bu desteklere kooperatiflerin tamamen bağımlı bir durumun olmadığını kadınların aşağıdan örgütlenmesinin getirmiş olduğu sürecin olgunlaşmasında destekte bulunan aktörlerin tamamlayıcı işlevleriyle rol aldıklarını ifade edebiliriz. Ayrıca kadınlar arasında oluşan dayanışmanın ve iş birliğinin kooperatiflerin başarısında etkili bir faktör olarak öne çıktığını da not edebiliriz. Özkaya (2009, s.60) kadın girişimciliğini destekleyen politikaların dört temel alana odaklandığını belirtmiştir: Eğitim ve beceriler, işgücü

² Katılımcının bahsetmiş olduğu proje, daha önce kooperatiflerle ilgili kısa bilgileri içeren kısımda yazmış olduğumuzdur. Proje, Niğde Valiliği koordinatörlüğünde yürütülmüş ve belediyeler de buna ortak olmuşlardır.

piyasası yapısı, sermaye ve finansman ve kadın girişimciler arasında iş birliği ve organizasyon. Özellikle kooperatiflerin kadın girişimcilerin iş birliği ve örgütlenmesinde önemli bir rol oynadığının altı çizilmiştir. İncelediğimiz üç kooperatif örneğinin hikâyesinde kadınlar arasındaki iş birliğinin önemi görülmektedir. Eğitim ve becerilerin geliştirilmesinin yanı sıra sermaye ve diğer konularda dış aktörlerin daha fazla etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan diğer aktörlerin devreye girmesi, yerel ekonominin canlanması ve toplumsal kalkınmanın çok yönlü ve çok aktörlü bileşkesi açısından da işlevsel niteliğe sahiptir. Kooperatiflerin aldığı desteklerin önemine sonraki başlıkta daha ayrıntılı değinilecektir.

4.4. Kuruluş Sürecinde ve Faaliyetlerde Alınan Desteklerin Önemi

Üç kooperatifin kuruluş sürecinde aldığı desteklere önceki başlıkta kısmen değinmiştik. Ancak bu destekleri sadece kurumsal ve örgütsel açıdan değil, kooperatife katılan kadınların sosyal çevresinden gördükleri destekleri de kapsayacak şekilde düşünmek gerekir. Bu başlıkta önce kooperatiflerin dışarıdan aldığı desteğe değinilecek, ardından kadınların kendi sosyal çevresindeki destekler ele alınarak onların kendi çevreleriyle nasıl bir etkileşim yaşadıkları açığa çıkarılacaktır.

Araştırma sürecinde katılımcılara aldıkları desteklerin kooperatiflerde bağımlılığa yol açıp açmaması ve kooperatiflerin sürdürülebilirlikleri açısından oynadıkları rolü anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Bu konuda B kooperatifi, özerkliğini koruyan niteliğiyle öne çıkmaktadır. Kooperatiften K5 şunları belirtmiştir: *“Desteği biz muhtardan aldık. Bizim hiç kimseden maddi bir beklentimiz olmadı. Muhtar bize bir torba şeker parası verdi ve biz o parayla başladık. Sonrasında ürünlerimizi sattıkça fırın alıp malzeme olarak ürünlerimizin satışını gerçekleştirdik. Belediye başkanı kadınlara destek olmak amacıyla yaptığımız ürünlerin satılması adına kadın emek pazarını kurdu. Bazı yaptığımız ürünleri oraya koyuyoruz, oradan da satılıyor. Destek vermek istediler ama biz kabul etmedik. Sonrasında verilen para yardımını ödeyemeyiz diye parayı almak istemedik.”* Bu tutum, kooperatifin bağımsızlığını korumaya yönelik iradeyi yansıtmaktadır. Yeri geldiğinde iş birliğine girişen kooperatif, mesafeli ilişkilerini ve özerkliği korumaya yönelik bir tutuma sahiptir. Bağımsızlık vurgusu, kadınların kendi potansiyellerine inandıklarının, yeterlilik arzusu taşıdıklarının ve kendi statülerini güçlendirme eğiliminde olduklarının da göstergesidir. Özerklik, hem sürdürülebilirlik hem de güçlenme ve kapasiteyi arttırma ve sürekli yenilenebilir birliktelik açısından son derece kritik önemdedir. Nitekim bunu sağlayamayan kooperatif örneklerinin bir süre sonra kapanma sürecine girebildiğini de not etmemiz gerekir.

Kadın kooperatifleri, kadınların kendi örgütlenme esasına göre kurulabileceği gibi kalkınma projelerinin desteği veya yerel yönetimlerin teşvikleri ya da kadın kuruluşlarının desteğiyle de kurulabilmektedir. Bu yapılar ve kurumlar katılımcıların beklenti ve fikirlerine göre tasarlanabilmektedir. Bu esneklik ise kadın kooperatiflerini diğer kooperatiflerden farklı kılmaktadır (KEİG, 2018, s.8). Belediyeler bu esneklikte önemli vazifeler üstlenebilmektedirler. Görüşülen üç kooperatifte de belediyelerin olumlu etkisi hissedilmektedir. Özellikle Bor’daki kooperatifte belediyenin desteği daha çok vurgulanmıştır.

Kooperatifleri içinde buldukları mekânsal ve toplumsal ekoloji bağlamında düşünmek gerekir. Özellikle orta ve küçük ölçekli yerleşimlerdeki kadın kooperatiflerinde yerel yönetimlerin ve diğer kamu kurumlarının önemli rolü bulunmaktadır. Keza belediyeler siyasal başarı göstergesi olarak bu tip girişimleri daha fazla teşvik edebilmektedir. Ancak özerklik ve sürdürülebilirlik sağlanamadığında ise sadece desteğe bağımlı bir yapılanma görülebilmektedir.

Kooperatiflerin aldığı desteğe ilişkin olarak konuyla ilgili literatürden bazı detayları paylaşmak bulguları kıyaslamak açısından yararlı olacaktır. Söz gelimi Özcan Elçi’nin (2024) Şırnak örneğindeki araştırmasında da benzer bir örüntü keşfedilmiş, araştırmada kooperatiflerin gerek kamu kurumlarıyla ve gerekse diğer kooperatiflerle ilişkilerinde iş birliklerinin olduğu belirtilmiş, diğer taraftan kadınların ev-eksenli veya gıda eksenli üretimde bulunurken aynı zamanda egemen toplumsal cinsiyet kültüründen büyük

ölçüde ayrışamadıkları da ortaya konulmuştur. Boz ve İrmış'ın (2023) Denizli örneğindeki çalışmalarında da belediyenin önemli rol oynadığı belirtilmiştir. Bu rol kooperatifin kendi gücünü gösteremediği ve aktif sosyal katılımın gerçekleşmediği durumlarda tek yönlü bağımlılığa da dönüşebilmektedir. İncelediğimiz üç kooperatif örneğinde tek yönlü bağımlılığa rastlanmamıştır. Öte yandan dışsal yardım ve iş birliğine girmesine karşın özerklik temelinde vurgusu en çok öne çıkan B' dir.

Yakın sosyal çevre konusunda da katılımcılar destek gördüklerini aktarmışlardır. Örneğin K1 eşlerinin kendilerine dışarıdan destek sağladığını belirtmiştir. Kadınların ekonomik faaliyetlerde bulunması haneye gelir katkısı olarak düşünülebilir. Ayrıca üretim faaliyetlerinin çoğunun geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle yakından ilişkili olması ve hemcinsleriyle aynı ortamda bulunuyor olmaları eşlerinin olumlu bakmasında etkili olabilir. Diğer taraftan ekonomik bağımsızlıkları, sosyalleşerek kamusal alanda bulunmaları kapasitelerinin ve yetkinliklerinin artışına, girişim cesaretinin yükselmesine de vesile olabilmektedir. Sosyal statülerindeki değişim müşterek şekilde yaşandıkça kendine güven de artış eğilimine girmektedir.

K2 önceden ev hanımı olduğunu, kooperatif konusunda eşinin ve çocuklarının desteğini aldığını belirterek hem çalışma hayatına katılım hem de toplumsal cinsiyet rollerinde ve sosyal statüdeki değişime sosyal çevrenin açık olduğuna dair bir eğilimi işaret etmiştir. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi kadınların olduğu bir ortamı eril tahakküm kendi otoritesini sarsıcı ve kontrol dışı bir risk olarak da görmeyebilmektedir. Ama kooperatiflerin eril tahakkümü sarsmaya yönelik bir direnç oluşturma potansiyeli de olduğunu veya en azından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması konusunda kritik adımlardan biri olabileceğini söyleyebiliriz.

Genel olarak bu başlıktaki bulguları kısaca özetleyecek olursak; kooperatif üyesi kadınların dışsal destek alırken bağımsızlıklarını koruma konusundaki çabaları ön plana çıktığını; yerel yönetimler ve kamu kurumlarından aldıkları desteklerle birlikte bağımsızlıklarını ve sürdürülebilirliklerini her zaman öncelikli hedef olarak belirleyerek ve kendi potansiyellerine inanarak hareket etme eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz. Görüşmelerde, dışsal desteğin bağımlılığa dönüşmeden iş birliği çerçevesinde sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra kadınların kendi yakın sosyal çevrelerindeki bireylerden de önemli destekler gördüklerini, bu desteğin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltma sürecine dair toplumsal değişime açıklığı işaret ettiğini de ifade edebiliriz.

4.5. Kooperatiflerin Kadının Güçlenmesindeki Rolü

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadının güçlenmesi boyutu sosyal bilimcilerin üzerinde sıklıkla durdukları konulardandır. Güçlenmeyi mikro, mezo ve makro düzeylerin çerçevesinde düşünmek gerekir. Makro düzeyde sosyo-kültürel sistemin, hukuki güvencelerin, ekonomik durumun, çalışma koşullarının, sosyal güvencelerin tesis edildiği genel toplumsal sistemi işaret etmekteyiz. Mezo/orta düzeyde ise toplumsal örgütlenmeleri, mikro düzeyde ise bireyin etkileşim ekolojisini işaret etmekteyiz. Makro boyutu da ihmal etmemekle birlikte araştırma odağımız daha çok mikro, kısmen de mezo boyutlardır.

Bulgulara geçmeden önce kooperatiflerin kadının güçlenmesindeki etkisiyle ilgili başka araştırmalardan bahsetmek yararlı olacaktır. İstanbul örneğinde yapılan çalışmada (Varol, 2013) kadınların güçlenmesinde kooperatiflerin rolüne odaklanılmış, güçlendirme perspektifinden hareketle içsel güç, birlikte güç ve değişme gücü eksenlerinde analiz yapılmış, kadınların ilk ikisiyle uyumlu ama değişme gücüyle tam karşılık bulmayan bulgulardan söz edilmiştir. Kooperatife katılımı birlikte pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarından ziyade birtakım psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanabildiği vurgulanmıştır. Benzer şekilde Özdemir'in (2013) çalışmasında da kooperatife dahil olan kadınların birlik ve beraberlik ile dayanışma ve özgüven gibi kazanımlar elde ettikleri keşfedilmiştir. Başka bir çalışmada da kooperatiflere katılan kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel gibi çok yönlü etkilendikleri ve hayatlarına çarpan etkisi yaratacak düzeyde

güçlendirici nitelikler elde ettikleri bulunmuştur (Duguid vd. 2015, s.17). Keza kırsal kalkınma konusunda da Balıkesir'deki kadın kooperatiflerinde güçlenme pratiklerine rastlanılmıştır (Altındal ve Üsküp, 2024, s.327). Ek olarak Kılıç'ın (2021) ve Genç'in (2023) çalışmalarında da güçlenme perspektifinden hareketle kooperatiflerin çalışma hayatına katılım ve girişimcilik boyutlarında önemli katkıları olduğu dile getirilmiştir.

'Güçlenme'yi, toplumsal ilişki biçimlerini değiştirmek ve dönüştürmek açısından kavrayan Rowlands (1995, s.103) kişisel, yakın sosyal çevre ilişkisi ve kolektif olmak üzere üç boyutta ele alınabileceğini belirtmiştir. İlki daha içsel düzeyde benlik duygusu ve özgüven gibi daha psikolojik yönlerden güçlenmeye, ikincisi sosyal çevreyle müzakere edebilme kapasitesine, üçüncüsü ise birlikte hareket edebilme, örgütlenme gibi kurumsal boyutlardaki güçlenmeye göndermede bulunur. Bu noktada 'güçlenme' ile 'güçlendirme'nin bileşik durumundan söz edilebilir. Kooperatif gibi örgütlenmeler hem içsel açıdan güçlenme hem de dışsal düzeydeki sosyal bağlarda ve birlikliklerde güçlendirme işlevi gösterebilmektedir. Araştırmamızda söz konusu üç düzeyde de güçlenme eğilimlerine rastlanmakla birlikte her üç kooperatif için bu güçlenmenin üst düzeyde olduğunu söylemek zor olacaktır.

Çalışıyor olmak veya ekonomik bir gelir elde etmek kadınların kendini güçlendiren önemli unsurlardan biri olarak bulgularda öne çıkmıştır. A kooperatifinden K2, kooperatife üye olduktan sonra kendini iyi hissettiğini belirtirken K4 ise şunları demiştir: *"Kendime olan özgüvenim geldi. Evlatlarıma harçlık veriyorum ve bu beni çok mutlu ediyor. Yaşam koşulumda kendi açımdan değerlendirdiğimde çok büyük farklılıklar var. Buraya üye olduktan sonra hayatım düzene girdi. Evlatlarımla eşimle olan iletişim şeklim bile değişti. Artık çok daha ayaklarının üstünde duran güçlü bir kadımm. (...) Kadınların iş dünyasında ön plana çıkmasını sağladı. Benim bir eğitimim yok. Bir yerde çalışmam. Kooperatif sayesinde bir işim oldu. En azından bu şekilde para kazanıp kendi ayaklarım üstünde durabileceğimi gösterdim. Ben burada en iyi bildiğim işi yapıyorum. Hem bu sayede büyüklerimizin geleneklerini de unutturmuyoruz. Mesela benim kızım eriştenin ne olduğunu bilmezken şimdi ise eriştenin bir ticaret olup para kazandırdığını biliyor."*

K3'ün sözleri ise şöyledir: *"Fikrimce kadın kooperatiflerinin sayısı arttırılmalı. Kooperatifler kadınların iş dünyasında ne kadar güçlü olduğunu gösteren kuruluşlardır. Gücümüzü ortaya koymanın en büyük mimarıdır. Bu sayede kadınların toplumdaki yeri arttı. Biz burada aslında en iyi bildiğimiz işi yapıyoruz."*

B kooperatifinden K5 şöyle bahsetmiştir deneyimlerinden: *"İlk kooperatife başladığımda herkes "emekli maaşın yetmiyor mu sana, ne işin var bu yaşta sonra kooperatifte?" diye tepki gösterdi. Ben bu tepkilere pek aldırış etmedim, her şeyin para olmadığını ve bu kooperatife katılarak kadınlara destek sağlayacağımı söyledim."*

C kooperatifindekilerin de benzer ifadeleri olmuştur. K10 evde yaptığı işi kooperatifte yaptığını ama burada para kazandığını, ayrıca özgüvenlerinin de arttığını ifade etmiştir. Benzer ifadeleri K11 şöyle kullanmıştır: *"Eşimin ve çocuklarımla bana karşı bakış açısı değişti. Onların gözünde de annem çalışıyor zaten yoruluyor onu yormayalım diye düşünüyorlar. Eşim de ben çalışmaya başladığımdan beri daha anlayışlı oldu."* K12 ise deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır: *"Ben anneannemim, torunlarıma harçlık vermeye başladım. Onlara geriye dönüp baktıklarımda güzel anılar biriktirmeye çalışıyorum. "Anneannem de zamanında böyle bir kooperatife üyeydi" diyerek gururlanmalarını isterim. Çocuklarım yorulmamı istemiyor fakat buranın da bana iyi geldiğini gördükleri için bir şey diyemiyorlar."* Bunlara ek olarak K9'un şu ifadeleri de tamamlayıcı niteliktedir: *"Bir kadın kooperatif başkanı olarak gelir düzeylerimiz ve yaşam koşullarımız üzerinde olumlu etkiler görüyoruz. Kooperatifler sayesinde bir araya gelerek kendi işletmelerimizi kuruyoruz. Bu da bize ekonomik bağımsızlık sağlıyor ve bu şekilde gelir düzeyimizde artış oluyor. Kooperatifle birlikte dayanışma bağlarımızı güçlendirerek yalnızca kendi yaşam koşullarımızı değil aynı zamanda toplumun refahını da arttırmaya da katkı sağlıyoruz."*

Bütün bunlardan hareketle üç kooperatifte de kadınların üyelikleriyle birlikte yakın ilişkilerinde, kendilerine olan güvenlerinde, direnç ve mücadele kapasitelerinde gelişmelerin olduğunu, özgüvenlerinin arttığını, sadece ekonomik değil, sosyal açıdan da

güçlendirici süreçler yaşadıklarını görmekteyiz. Dayanışma ağının aynı zamanda bir bağa dönüşmesi vurgusu dikkat çekici yönlerdendir. Birliktelikler sayesinde kadınlar hem bireysel potansiyellerini açığa çıkartmaktadırlar hem de bu cesaretlendirici ortamın teşviğiyle sosyal etkileşim ağını yeniden üretmektedirler. Kamusal alandaki varlıkları ve bunu anlamlı birlikteliğe dönüştüren, ekonomik faaliyetle de bütünleştiren girişimleri onların sosyal çevrelerinde bilinen statülerinin de güçlenmesini sağlayabilmektedir.

Diğer taraftan belirtilen kazançların ve diğer güçlendirici süreçlerin bazı kırılğanlıkları olabildiğini de not etmemiz gerekir. Zira uzun süreli istihdam sağlamaya yönelik güvenceli bir ortamın tam olarak oluştuğunu söylemek güçtür ancak kadınlar elde ettikleri kazançlarının maddi yönünden ziyade bunun sosyal çevredeki etkisine, sosyalleşmedeki rolüne daha fazla vurgular yapmışlardır. Taş ve Kazar'ın (2019) İstanbul örneğinde gerçekleştirdikleri araştırmada da kadınların kooperatiflerin sosyal faydalarına daha fazla vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla güçlendirici etkiyi öncelikle sosyal dayanışma boyutuyla düşünmemiz isabetli olacaktır.

Kadınların ekonomik faaliyetlere katılımları sosyal ağlarını genişletebilir ve sosyal ilişkilerini güçlendirebilir. Kooperatifler gibi toplum odaklı girişimler, kadınları destekleyici ortamlarda bir araya getirerek birbirlerini güçlendirerek ve dayanışma sağlamasına yol açabilmektedir. Nitekim Özdemir (2010, s.336) de çalışmasında kadın kooperatiflerinin iş bulmakta zorluk çeken kadınlara destekleyici bir ortam sağladığını, sadece istihdam değil kadınların yeteneklerini ve potansiyellerini geliştirmelerine de olumlu etki ettiğini belirtmiştir.

Kooperatif üyesi kadınlarla yapılan görüşmelerde, ortak girişimlerde oynayacakları rollerin farklı olduğu görülmektedir. Kadınların iş birliğine dair en yaygın ifadeleri "güçlenme", "birlik", "dayanışma" ve "kadın hakları" çerçevesinde olmuştur. Örneğin K2, kadınların birbirlerine güvenerek sosyal ve ekonomik güçlerini artırdıkları kooperatif modeline katılma sürecini şu şekilde anlatmıştır: "*Cinsiyet eşitsizliği konusunda, çalışma alanında hep erkekler oluyordu, artık kadınların da olabileceğini göstermiş olduk.*"

Güçlenmeyi toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle baş etme konusunda kapasite artışı veya yapabilirlik boyutuyla da düşünmek gerekir. Nitekim yukarıda, K2'nin ifadesinde bunu görmemiz mümkün. Konuyla ilgili K12'nin görüşü şu olmuştur: "*Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çok önemli bir rol teşkil ettiğimizi düşünüyorum. Çoğu kişiye kadınların da bir araya geldiklerinde bir şeyler yapabileceğini gösterdik. Umarım bu şekilde bizden sonraki nesle örnek oluruz. Kimse umutsuzluğa kapılmam, kendine güvensin.*"

Kadının güçlenmesinde kooperatifin rolü konusundaki bulgularda kooperatiflerin öncelikle sosyal birliktelik, ekonomik kazanç, çalışma ve dayanışma gibi boyutlardaki işlevleri dile getirildiğini görmekteyiz. Başka bir ifadeyle, kooperatiflerin hem bireysel hem de sosyal açıdan güçlendirici işlevleri olduğunu üç kooperatiften kadınlar dile getirmiştir.

Elde edilen bulgularda, *özgüven, birliktelik, dayanışma, iş imkanı, sonraki nesle örnek olma* gibi anahtar sözcüklerin kadınların motivasyonları arasında yer aldığı keşfedilmiştir. Kendi deneyimlerini fenomenolojik açıdan yorumlamalarına da tipik bir örnektir bu ifadeler. Kendi davranışlarının ötekiler, yeni nesiller tarafından nasıl algılanacağını da dikkate alarak hareket etmektedirler ve kendi deneyimlerini de kadının güçlenmesine yönelik şekilde anlamlandırmaktadırlar. Keza bu türden örgütlenmelerin ve üretimlerin zamanla büyümesiyle de sonraki kuşaklara daha güçlü yapısal imkânlar sunmuş olabileceklerinin bilincinde olduklarına dair görüşümler ortaya koymuşlardır. Bütün bunlardan hareketle, cinsiyet temelli eşitsizliklerin diğer eşitliklerle kesiştiği bağlamları da göz önüne aldığımızda kooperatif örgütlenmeleri kadınlar için önemli direnç ve kapasite geliştirme araçları olabildiğini söyleyebiliriz. Sosyal sermaye hacimlerini geliştirmelerinin de kadınları güçlendiren hususlardan biri olduğunu eklememiz isabetli olacaktır. Böylece kooperatiflerin kadın güçlenmesi lehine toplumsal değişimde rol alabildiklerini dile getirebiliriz. Ancak bu süreçlerin sancısız ve sorunsuz şekilde yaşanmadığını da belirtelim. Bunu sonraki başlıkla ele alacağız.

4.6. Kadın Kooperatiflerinin Karşılaştığı Zorluklar

Kooperatifleşme sürecinde kadınlar pek çok zorlukla karşılaşabilmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda geçmişteki olumsuz deneyimlerden ötürü güvensizlik (Boz ve İrmış, 2023; Aydın, 2019) ve mali güçlükler (Duguid vd., 2015; Özdemir, 2013) gibi sorunların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu araştırmada da katılımcılara yaşadıkları zorluklar sorulmuştur. Elde edilen bulgularda, literatürdekilere benzer sorunların yaşanmasının yanında bazı yönlerden her kooperatifin kendine özgü sorunlarının da olduğu görülmüştür.

Bu konuda A kooperatifinden K3 şunları belirtmiştir: *“Kadın kooperatifinin karşılaştığı zorluklar bence ürettikleri ürünleri piyasaya satmada görülüyor. Bir de biz kadın olarak her yere girip çıkamıyoruz bazen mesela insanların bakış açısı çok farklı oluyor. Bize çok küçümseyici gözle bakılıyor. “Bunlar ne bilir ki” gözüyle bakıyorlar.”* Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerle bağlantılı olarak ön yargıyla karşılaşmaları başlangıçta sık rastlanan bir durumdur. Kadına yüklenen olumsuz ve engelleyici yargılar onların bu alandaki varlığını engelleyen zihinsel ve kültürel kodlardan biridir.

K3'ün ifadesinden hareketle, kadın kooperatiflerinin ürettiği ürünlerin tanıtılmasında karşılaşılan zorlukların toplumdaki ekonomik yapı ve kültürel eğilimlerle yakından ilgisinin olduğunu söyleyebiliriz. Kooperatiflerin sunduğu fırsatların yanında kadınların çok katmanlı engellerle karşılaşmaları da söz konusudur. Bu engeller, toplumda kadın ve erkeğe verilen roller açısından cinsiyet eşitsizliği gibi sosyokültürel faktörlerden kaynaklanabileceği gibi, kaynaklara ve fırsatlara eşit olmayan erişim ve bu fırsatlar üzerindeki kontrol gücündeki eşitsizliklerden de kaynaklanabilmektedir. Ayrıca devletin maddi desteğinin olmaması, kadınların özgüvenlerini koruyamamaları gibi durumlar da kadınları kooperatiflere üye olmaktan caydırabilmektedir (Majurin, 2012).

Araştırmada katılımcılar genel ekonomik sorunları sıklıkla dile getirmişlerdir. Özellikle maddi kaynak sağlama ve ürünlerin pazarlanması sorunu önemli boyutlar arasındadır. Örneğin K9 şunları aktarmıştır: *“İlk başta finansal sıkıntılarla karşılaştık fakat belediye'nin verdiği destekle birlikte kooperatifimizin ihtiyaçlarını karşılayabildik. Sonrasında kadın emeği devreye girdi zaten, zamanla kooperatifi geliştirdik. Bunların hepsi bir anda olmuyor tabii ki biraz sabretmek gerekiyor. Tavsiyem her zorluğun sonunda bir güzellik vardır, asla pes etmesinler.”* Konuyla ilgili olarak K11 ürünlerinin pazarlanmasındaki sorunlara ve makine ihtiyacına dikkati çekmiştir: *“Ürünlerin pazarlanması kısmında sorun yaşıyoruz. Ürünlerimizin raf ömrü kısa olduğu için satış yapması veya örnek verecek olursam bir markete bile satması noktasında sorun yaşıyoruz. Ürünlerimizi daha iyi muhafaza edebileceğimiz makinalara ihtiyacımız var.”* Diğer kooperatiften K5 ise şunları ifade etmiştir: *“Kadın kooperatifini kurarken yaşadığımız en büyük zorluk her şeyi elden temin edip 6 ay ücret almamak bizi çok zorladı. 6 ay boyunca kooperatiften gelen ücretle malzeme aldık.”*

K9 ifadesinde kadın kooperatiflerinin maddi sıkıntılara rağmen toplumun desteği ve kadınların çabaları sayesinde başarıya ulaştıklarını vurgulayarak hem cinsiyet temelli ön yargıların kırılması hem de dayanışmayla başarı elde bakımından güçlü bir motivasyona işaret etmiştir. Dayanışma ve birlikte hareket etmek, kadınlar için sorunlarla baş etmede önemli stratejilerden biridir. Öte yandan Duguid vd. tarafından Türkiye genelinde yapılan araştırmada (2015, s.17) kadın kooperatiflerinin mali güçlüklerinin yanı sıra iş yönetimi becerilerinin ve operasyonel kapasitelerinin yetersizliğinden ötürü ortakların yararına en iyi hizmeti verme yoksunluğu gibi iç güçlükler de yaşadıkları bulunmuştur. Buna dair benzer bulgular araştırmamızda keşfedilmekle birlikte bu iç güçlüklerin dayanışmayla aşıldığı görülmüş ancak bazı konulardaki eğitim eksikliği gibi yönlerden sorunların devam ettiği de fark edilmiştir. Bazı sorunların çözümü bir sonraki bölüm olan öneriler kısmında dile getirilmiştir.

Özet olarak kooperatif üyesi kadınlar, mali kaynaklar ve ürünlerini piyasada satabilmek açısından ekonomik ve sosyal zorluklarla yüz yüze kaldıklarını aktarmışlardır. Makine ve gerekli teçhizattan yoksunluk vurgusu da bu açıdan dikkate değerdir. Diğer önemli husus kültürel dünyanın ataerkil niteliğinden ileri gelen kadına

yönelik ve cinsiyet temelli ön yargılar ve engeller de katılımcıların aktarmış oldukları zorluklar arasındadır. Öte yandan bu güçlüklerle birlikte baş etme halinin getirmiş olduğu dayanışma ve birliktelik de önemli direnç noktalarından biri olmaktadır. Bütün bunlarla birlikte araştırmada iş yönetimi ve eğitim eksiklikleri gibi içsel sorunlara dair de bazı bulguların da elde edildiğini ve eğitimlerin özellikle uygulamalı olması gerektiğini ifade eden katılımcıların olduğunu da not etmemiz gerekir.

4.7. Kooperatiflerin Güçlenmesine Dair Bazı Öneriler

Araştırmada katılımcılardan yaşamış oldukları zorluklarla mücadele konusunda ve genel olarak kooperatiflerin verimli işleyişi hakkında öneriler istenmiştir. Elde edilen verilerden hareketle katılımcıların sundukları önerilerde eğitim, danışmanlık gibi taleplerin daha sık vurgulandığını söyleyebiliriz.

Bu konuda K10 şunları aktarmıştır: *“Devlet memurlarının kooperatif adına bizlere yol açmaları için bize danışmanlık yapması gerektiğini düşünüyorum. Kurum müdürlerinin bu konuda bilgi sahibi olması gerekiyor. Biz birçok projeden çok sonradan faydalandık.”*

Verilen eğitimlerin uygulamalı olması gerektiğini dile getirenler de vardır. K3 şöyle demiştir: *“Bize eğitim verildi ama ben kâğıt üstünde verilen eğitime karşıyım. Ben, yaparak ve yaşayarak eğitimin verilmesi taraftarıyım.”* Benzer görüşler K9’dan da gelmiştir: *“Kooperatifi kurarken bize nasıl satış yapacağımız ve üyeler arasındaki ilişkiler hakkında bir eğitim verildi. Eğitim bayağı yararlı oldu fakat uygulamalı bir şekilde verilse daha çok faydalı olur diye düşünüyorum. Bir de bizim kooperatifte şu an sorun yaşadığımızda ulaşabileceğimiz bir yer yok. Yani bu konuda çalışanlar da bilinçlendirilirse daha faydalı olur diye düşünüyorum.”*

Eğitimle ilgili K11’in görüşleri şöyledir: *“Eğitimden ben de faydalandım. Bize nasıl satış sağlayıp iş ilişkilerimiz hakkında bilgi verdiler. Eğitim faydalı oldu fakat uygulamalı olsaydı daha yararlı olacağını düşünüyorum. O yüzden devletin de bu noktada bize pratik kazandırabilecek eğitimler vermesi gerektiğini düşünüyorum.”*

Her üç kooperatiften de eğitimle ilgili görüş ve öneriler ortaya konulmuştur. Özellikle eğitimlerin uygulamalı verilmesini dile getirmeleri ortak hususlardan biri olmuştur. Bunun yanı sıra eğitimlerin hem kooperatifin işleyişi hem de müşterilerle ilişkiler açısından da yararlı yönlerine vurgular yapılmıştır.

K6: *“Çok faydalı bir hizmet anlayamadığımız konulara açıklık getiriyorlar. Müşteri ile konuşmak, pazarlamak, misafir ağırlamak, kendi aramızdaki düzeni nasıl sağlamamız gerektiğini eğitim sayesinde öğrenmiş olduk.”*

Kamu kurumlarının düzenlemiş olduğu eğitimlerin yararını çoğunluk dile getirmiştir. Dolayısıyla benzer eğitimlerin daha uygulamalı şekilde yapılması, danışmanlık mekanizmalarının daha güçlü şekilde işlevsel hale getirilmesinde de fayda bulunmaktadır. Bu konularda yerel yönetimlerin yanı sıra üniversitelerin de aktif rol alabileceklerini dile getirebiliriz. Öte yandan ürünlerin satışı konusunda da belediyelere önemli roller düşebilmektedir. Önceki başlıklarda bu desteklerin öneminden söz etmiştik. Keza kooperatifin ve ürünlerin tanıtımında sosyal medya gibi reklam ve etkileşim alanları da kritik rol oynayabilmektedir. Bu konularda uzman kişilerin dâhil olması işin çehresini olumlu yönde değiştirebilir. Ayrıca, kooperatifler arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi, sadece il bazında değil, diğer illerdeki kooperatiflerin deneyimlerinden istifade edebilmeleri açısından da bazı uygulamalar hayata geçirilebilir.

5. Sonuç

Niğde il merkezinde ve Bor’da yer alan üç kadın kooperatifinin incelendiği bu çalışmada, kooperatiflerin kuruluş amaçları ve hikayeleri, kuruluş sürecinde yaşanan zorluklar ve alınan destekler, kadın yoksulluğuyla mücadelede ve kadınların güçlenmesinde kooperatiflerin rolü, kooperatif faaliyetlerinde yaşanan sorunlar ve bunların üstesinden gelinmesine yönelik öneriler üzerinde durulmuştur.

Araştırma neticesinde, kooperatiflerin ekonomik kazançların yanı sıra sosyal birliktelik, kültürel etkileşim ve dayanışma gibi çok yönlü amaçları gerçekleştirmeye dönük olarak kurulduklarını, kuruluş süreçlerinde kadınların muhtardan, yerel

yönetimlerden, kamu kurumlarından ve iş insanlarından destek de aldıklarını görmekteyiz. Bu desteklerin ağırlıklı olarak kooperatiflerin tamamlayıcı ve kolaylaştırıcı çerçevede işlev gösterdiğini, söyleyebiliriz. Katılımcılar desteklerin önemini belirtmekle birlikte bağımsızlıklarını ve sürdürülebilirliklerini korumaya yönelik vurgularda da bulunmuşlardır. Ayrıca katılımcılar kooperatif faaliyetlerinde kendi sosyal çevrelerinden de önemli destekler aldıklarını ifade ederek kooperatiflerin aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair kalıpların yıkılmasına da katkı sunduğunu işaret etmişlerdir.

Araştırılan üç kooperatifin de kadınların güçlenmesinde önemli rolü olduğunu, yoksullukla mücadele hususunda kritik işlevler üstlendiğini söyleyebiliriz. Kadınların kooperatifler sayesinde istihdam, sosyalleşme, kendine güven, iş birliği ve dayanışma gibi konularında önemli kazanımlar elde ettiklerini görmekteyiz. Kadınların birlikte çalışmaktan ve dayanışmada bulunmaktan duyduğu memnuniyet ve bunun sağlamış olduğu sosyal birliktelik kooperatiflerin sosyal işlevlerine işaret etmektedir. Konuyla ilgili literatürde de (Yıldırım alp vd., 2021; Duguid, 2015; Özdemir, 2010; Kızıldağ ve Karataş, 2018) kooperatiflerin kadınların dayanışmasını arttırmada önemli rol oynadığına değinilmiştir. Keza araştırmanın bulguları, kadınların kooperatiflerin sosyal faydalarına daha fazla vurgu yaptığını tespit eden Taş ve Kazar'ın (2019) ve kooperatiflerin sadece iş imkânı değil kadınların yeteneklerini geliştirmesine de katkı sunduğunu ortaya koyan Özdemir'in (2010) araştırma bulgularıyla da uyumluluk göstermektedir.

Kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel gibi çok yönlü etkileşim güçlerine katkıda bulunan, ortaklık kültürü, demokratik denetim süreçleri gibi sosyal katılım örüntülerinde aktif rol alarak bireysel ve kolektif açılardan kadınların güçlenmesini sağlayan mekanizmalar olarak gelişim göstermişlerdir. Niğde örneklerinde de güçlenme açısından kooperatiflerin ciddi katkılar sunduğunu araştırmada keşfetmiş bulunmaktayız. Kadınlar kooperatiflerin kuruluşunda aktif roller alarak, üretime dahil olarak, yaşanan sorunlarla birlikte mücadele ederek ve yeni deneyimler kazanarak mücadele kapasitelerini yükseltme eğilimine girmişlerdir. Dolayısıyla kooperatiflerin kadınların kendilerini güçlü hissetmelerinde önemli rol ve işlevleri bulunmaktadır. Araştırmanın bulguları, kooperatiflerin kadınların güçlenmesindeki olumlu etkiyi ortaya koyan araştırmaların (Koç, 2023; Şahankaya Adar ve Dedeoğlu, 2023; Arslan, 2023; Şakırgün, 2024; Özkan, 2024; Aşık Akdemir (2023) sonuçlarıyla da uyumludur. Keza bulgular, kooperatiflerin kadınların hayatında makro iyileştirmeler ve değişimler yaratmasa da birtakım sosyal ve bireysel faydalar sağladığını ortaya koyan Özcan Elçi'nin (2024) araştırma bulgularıyla da büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Öte yandan bulgularımızdan hareketle, güçlenmenin ağırlıklı olarak kamusal alanda, üretim süreçlerinde, sosyalleşmede, dayanışmada ve genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği alanlarında olduğunu, ekonomik bakımdan makro düzeyde bir gelişimin sınırlı kalmakla birlikte önemli bir potansiyeli taşıdığını da söyleyebiliriz.

Kooperatif faaliyetlerinde kadınlar birtakım sorunlar veya güçlüklerle de yüz yüzedirler. Araştırmanın katılımcıları, mali kaynak konularında, makine ihtiyacında ve ürettikleri ürünleri piyasaya satamamak gibi husularda yaşadıkları sorunları dile getirmişlerdir. Sosyalleşerek, dayanışma göstererek kendilerini güçlü hissetmeleri kadın kooperatiflerin güçlü yanlarını oluştururken girişimcilik ve geleneksel toplumsal cinsiyet örüntüleriyle özdeş üretim faaliyetlerinin dışına çıkamamak gibi boyutlarda ise zayıflıkların söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Keza kooperatiflerin düzenli gelir ve istihdam olanağı açısından bazı kırılma noktalarının olduğunu da ifade etmek gerekir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik açısından daha kuvvetlendirici mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler, yereldeki ilgili bakanlık teşkilatları ve üniversiteler daha fazla eğitsel ve rehberlik gibi konularda kadın kooperatiflerine katkı sunabilirler ve eşgüdümlü stratejilerin geliştirilmesi çerçevesinde kooperatifler yoluyla kadınların kapasitelerinin ve yapabilirliklerinin güçlendirilmesinde önemli rol ve işlevler üstlenebilirler.

Araştırmada, kooperatif üyeleri, fonksiyonel beceri ve bilgi edinerek müşteri iletişimi, pazarlama stratejisi ve misafir ağırlama gibi sosyal beceri alanlarında eğitim

aldıklarını ancak bunların özellikle uygulamalı olarak verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu türden eğitimlerin altı katılımcılar tarafından sıklıkla çizilmiştir. Bu eğitimleri kapasitelerini geliştirme anlamında önemli bulmaları, sürdürülebilirlik açısından güçlü bir potansiyele de işaret etmektedir. Bu türden eğitimler onların sosyal yapı içindeki rollerini daha etkili bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olabilmektedir. Eğitim programları üyelerin etkileşime girmesi ve iş birliği yapması için bir ortam veya yönlendirme sağlayabilir. Bu faaliyetler, üyelerin güvenini artırmaya, iletişim becerilerini geliştirmeye ve sosyal ilişkileri güçlendirmeye katkılar sunabilmektedir. Ek olarak diğer kooperatiflerle iş birliklerinin artırılması ve buna dayalı uygulamaların gerçekleştirilmesi de kooperatiflerin güçlenmesine yardımcı olabilir.

Kadın kooperatiflerinin kadın yoksulluğuyla mücadele, istihdam ve kadınların özgüvenlerinin artışı gibi konularda olumlu etkisinin olduğunu ifade edebiliriz. Keza toplumsal cinsiyet eşitsizliği hususunda da kadınların kooperatif örgütlenmeleri sayesinde önemli kazanımlar elde ettiklerini görmekteyiz. Kadın kooperatiflerinin sayısının artışı kadınların lehine gelişen güçlenme dinamiğini daha fazla yaygınlaştırabilir. Diğer taraftan bu konular hakkında daha fazla araştırmaların yapılması ve karşılaştırmalı analizlerin ortaya konulması da literatürü zenginleştirebilir.

Son olarak kadın kooperatifleri üzerine yapılacak bilimsel çalışmalar için bazı önerileri sıralamak yararlı olacaktır. Söz gelimi bu araştırma faal olan üç kooperatifle sınırlı şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlılıktaki araştırmanın maddi koşullarının yanı sıra diğer kooperatif ortaklarına ulaşamamanın da etkisi vardır. Özellikle pasif duruma geçen kooperatiflerin neden ve nasıl bu sürece doğru gittiklerini derinlemesine çalışmak bu konudaki literatürü geliştirebileceği gibi aynı zamanda kooperatiflerin güçlenmesine dair de birtakım yol haritalarının geliştirilmesine katkı sunabilir. Sadece pasif duruma düşenler açısından değil, başarılı kooperatif örnekleri kapsamında da farklı illerdeki örnekler karşılaştırmalı şekilde yakından incelenebilir. Keza diğer ülkelerdeki örneklerle de kıyaslayacak şekilde saha araştırmaları gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2), 45-60.
- Altındal, Y.; Üsküp, H. (2024). Kalkınmanın Aynaya Yansıyan Kadın Yüzleri: Balıkesir İli Balya-Erdek-Gönen İlçe Kooperatifleri Örnekleri. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar-II* İçinde, Ed. S. Kılıç. Artikel Akademi. ss. 311-342.
- Arslan, G. (2023). *Güçlenme Bağlamında Kadın Kooperatifleri: Feminist Bir Araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aşık Akdemir, K. (2023). Women's Empowerment in Turkish Women's Cooperatives: An Ethnographic Account. *Yayımlanmamış doktora tezi*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, A. (2021). Türkiye'de Bölgelere Göre Yoksulluk Oranlarının Sorgulayıcı Veri Çözümlemesi Teknikleri İle Analizi. *Econharran*, 5(7), 184-220.
- Aydın, Ç. E. (2019). *Türkiye Örneğinde Kadın Sosyal Girişimciliğini İncelemek: Nitel Bir Araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Aydın Günbatar, S. (2019). Eğitimde Araştırma Yöntemleri. *Fenomenolojik Araştırma (Olgu Bilim) Yöntemi* içinde, Ed. H. Özmen O. Karamustafaoğlu, Ankara: Pegem Akademi. ss. 293-315.
- Boz, N., İrmış, A. (2023). Bir Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Kadın Kooperatifleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(3), 2088-2124.
- Bhasin, K. (2014). *Toplumsal Cinsiyet. "Bize Yüklenen Roller"*, 2. basım.; Çev. K. Ay, Z. Sarıhacıoğlu; İstanbul: Kadav.
- Cazgır, K. D. (2022). Women's Empowerment Through Co-Operatives: The Case of Women's Co-Operatives in İzmir. *Yayımlanmamış yüksek lisan tezi*. ODTÜ, Sosyal Bilimsel Enstitüsü.

- Cihangir, İ. S., Akmeşe, H., Akmeşe, K. A. (2023). Yöresel Gastronomik Ürünlerin Gastronomi Turizmüne Kazandırılması Sürecinde Kadın Kooperatiflerinin Tutumları: Deneysel Kadın Kooperatifi Üyeleri Üzerine Bir Araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 205-225.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.*; Çeviri Ed. M. Bütün, S. Beşir Demir. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Datta, P. B., Gailey, R. (2012). Empowering Women Through Social Entrepreneurship: Case Study of a Women's Cooperative in India. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36(3), 569-587. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2012.00505.x>
- Değirmenci, S. (2023). Örgütlenme Modeli Olarak Kadın Kooperatifleri: Patriyarkal Kapitalizmde Başarı Kriterlerinin Eleştirisi. *Fe Dergi*, 15(1), 210-231.
- Duguid, F., Durutaş, G., Wodzicki, M. (2015). Türkiye'de Kadın Kooperatifleri'nin Mevcut Durumu. *The World Bank*. https://aile.gov.tr/media/97717/turkiyede_kooperatifcilik_kadin.pdf (Erişim: 22.08.2024).
- Doğan, B., Ölmezogulları, N. (2022). Türkiye'de İşgücü Piyasasında Yaşanan Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Yoksulluğuna Etkisi: Oaxaca-Blinder Ayrıştırma Testi ile Analizi. *Fiscaoeconomia*, 6(2), 478-498. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1070212>
- Duyan, Ç. G. (2010). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(22), 19-29.
- Emiroğlu, M. (2019). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/data/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf> (Erişim: 20.08.2024).
- Euronews.com (2024, Mart 8). *Cinsiyetler Arası Kazanç: Türkiye ve AB'de İstihdam ve İşgücüne Katılım Farkı*. <https://tr.euronews.com/2024/03/08/cinsiyetler-arasi-kazanc-turkiye-ve-abde-istihdam-ve-iscucune-katilim-farki> (Erişim: 30.07.2024).
- Genç, G. (2023). Kadının Güçlenmesi Sürecinde Bir Sosyal Girişim Modeli Olarak Kadın Kooperatifleri: Yelki Kadın Kooperatifi ve Defne Kadın Kooperatifi Örneği. *Yayınlanmamış doktora tezi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Geray, C. (1992). Kooperatifçiliğin Dünya'daki ve Türkiye'deki Nicel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(01), 427-441.
- gmka.gov.tr (2012). Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2012-2016_Turkiye-Kooperatifcilik-Stratejisi-ve-Eylem-Planı.pdf (Erişim: 24.08.2024).
- Goldberg, G. S., Kremen, E. Ed. (1990). *The Feminization of Poverty: Only in America?*, Praeger.
- Gök, A. G., Öztürk, M. S. (2024). Türkiye'de Kadın Kooperatifleri Üzerine Çalışılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 8(1), 56-75.
- Gök, A. G. (2024). Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumunun İç Denetim Ekseninde İncelenmesi: Isparta İlinde araştırma. *Doktora tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gül, H., Sallan Gül, S. (2008). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* içinde; Ed. N. Oktik; İzmir: Yakın, ss. 57-96.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB) (2012). *Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri*. <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0eed13b876180c773fbb/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7%C4%B1k%2018.12.2012.pdf> (Erişim:01.11.2024).
- Güzel, N. (2020). Kadın Kooperatiflerinde Sosyal Beceriler ve Eğitim: Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30(1), 101-118.
- Iakovidou, O. (2002). Women's Agrotourist Cooperatives in Greece: Key Elements for Their Successful Operation. *Journal of Rural Cooperation*, 30(1), 13-24.
- International Cooperative Alliance (ICA) (2024). *Cooperative identity, values & principles*. <https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (Erişim: 01.11.2024)
- Irmaklıoğlu, T.; Irk, E. (2022). Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi. *Yönetim ve Örgüt Tarihi Dergisi*, 1(2), 102-115.
- Kazar, E. N. (2019). Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: İstanbul ve Bursa örneği. *Yayınlanmamış doktora Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- KEİG (Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi) (2015). *Türkiye'de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler*. <https://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/koopweb.pdf> (Erişim: 07.05.2024).

- KEİG (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi) (2018). *Kadın Kooperatifleri Kılavuzu 2018*. https://www.keig.org/wp-content/uploads/2018/11/kooperatif_kilavuz_keigWeb.pdf (Erişim: 07.05.2024).
- Kılıç, V. (2021). Güçlenme Perspektifinde Türkiye’de Kadınların Çalışma Hayatına Katılımı Konusunda Bir İnceleme. *Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Kızıldağ, D.; Karataş, A. B. (2018). Kadın Girişimciliği ve Kadın Kooperatifleri: Urla Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Örneği. *17. Uluslararası Katılımlı İşletmecilik Kongresi, Çeşme, İzmir*.
- Koç, B. (2023). Kırsal Alanda Kurulan Kooperatiflerin Kadınların Güçlenmesindeki Yeri: Manisa İli Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Körükmez, L. (2008). Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde. Ed. N. Oktik. İzmir: Yakın, ss.207-244.
- Majurin, E. (2012). *How Women Fare in East African Cooperatives: The Case of Kenya, Tanzania and Uganda*. Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Mingione, E. (2006). Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele. In A. Buğra ve Çağlar Keyder (Eds.), *Sosyal Politika Yazıları*, İletişim Yayınları; ss. 261-286.
- Moghadam, M. V. (1998). The Feminization of Poverty in International Perspective. *The Brown Journal of World Affairs*, 5(2), 225-249.
- Niğde Valiliği (21.06.2023). Üreterek Güçlenen Kadınlar Projesine 1 Milyon 102 Bin TL Hibe. <http://www.nigde.gov.tr/ureterek-guclenen-kadinlar-projesine-1-milyon-102-bin-tl-hibe> (Erişim: 29.10.2024).
- Oktik, N. (2008). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde, Ed. N. Oktik, İzmir: Yakın; ss. 21-56
- Özcan, O. (2007). Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan Elçi, D. (2024). Kadın Kooperatiflerine Betimsel Bir Yaklaşım: Şırnak Kadın Eli Üretim ve İşletme Kooperatifi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 226-245.
- Özdemir, G. (2010). Yoksullukla Mücadelede Kadın Kooperatifleri Deneyimi. Ed. M. Kardaş, *Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu*, İstanbul, 331-337.
- Özdemir, G. (2013). Women's Cooperatives in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 81, 300-305.
- Özer Topaloğlu, E.; Sönmez, R. (2023). Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Kooperatifçiliğinin Tarihsel Gelişimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49-1), 289-301.
- Özkan, İ. M. (2024). Kadın Kooperatiflerinin Sosyal Gelişimdeki Rolü: Sınırlı Sorumlu Kadıncık Ana Kadın Girişim Üretim İşletme Kooperatifi Durum Çalışması. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkaya, M. (2009). Kadın Girişimcilere Yönelik “Strateji Geliştirmede” Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçinde Olmak, Mümkün Mü? *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 56-72.
- Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare. *The Urban & Social Change Review. Special Issue on Women and Work* 11(1-2), 28-36.
- Périlleux, A., & Szafarz, A. (2015). Women Leaders and Social Performance: Evidence From Financial Cooperatives in Senegal. *World Development*, 74, 437–452.
- Peterson, J. (1987). The Feminization of Poverty. *Journal of Economic Issues*, 21(1), 329–337. <https://doi.org/10.1080/00213624.1987.11504613>
- Rowlands, J. (1995). Empowerment Examined. *Development in Practice*, 5(2), 101-107.
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(Mart), 25-45.
- Saraç, Ö. T. (2024). Kadın Kooperatiflerinin Kadının Ekonomik Hayata Katılımına Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Ayrıntı.
- Serinikli, N. (2016). Kadın Yoksulluğunu Önlemede Girişimciliğin Önemi: Kadın Kooperatifleri ve Mikro Kredi Uygulamaları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 598-609.

- Sezer, F. A. (2022). Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın Kooperatifleri: Mersin Örneği. *Yayımlanmamış yüksek lisan tezi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Şahankaya Adar, A.; Dedeoğlu, S.; Kurtuluş, G. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1174-1208.
- Şahankaya Adar, A.; Dedeoğlu, S. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlenmesine Etkisi. *Fe Dergi*, 15(2), 8-49.
- Şakırgün, N. (2024). Kadın Kooperatiflerine Aktif Üyeliğin Kadınların Güçlendirilmesindeki Rolü: İstanbul Kadın Kooperatifleri Örneği. *Yayımlanmamış yüksek lisan tezi*, İstanbul Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Taş, H. Y.; Kazar, E. N. (2019). İstanbul’daki Kadın Kooperatiflerinin Kadın Yoksulluğuna Etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 1836-1863.
- Taşkıran, G.; İlhan, B. Y.; Bozkurt, G. (2024). İnsan Hakları Perspektifinden Türkiye’de Kadın Yoksulluğu, *Emeğin Kadın Suretleri* içinde. Ed. G. Taşkıran, Ankara: Altınbaş Üniversitesi, ss.17-38.
- Ticaret Bakanlığı (14 Haziran 2021). *Türkiye Geneli Kooperatif ve Birlik Raporu*. <https://ticaret.gov.tr/data/5d43d82d13b876433065528e/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20GENEL%C4%B0%20KOOPERAT%C4%B0F%20VE%20B%C4%B0RL%C4%B0K%20RAPORU.pdf> (Erişim: 23.08.2024).
- Ticaret Bakanlığı (2023). *Kooperatifçilik Eğitim Kitabı*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/640edeac13b8761b449cca71/KOOPERAT%C4%B0F%C3%87%C4%B0L%C4%B0K%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20K%C4%B0TABI.pdf> (Erişim:01.11.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (10 Haziran 2024). *İşgücü İstatistikleri, Nisan 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2024-53511> (Erişim: 30.07.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) (30 Ocak 2024). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2023*. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713#:~:text=Görel%C3%9C%20yoksulluk%20oran%C4%B0%20en%20düşük%20olan%20İBBS%202024,\(Şanlıurfa%2C%20Diyarbakır\)%20oldu.](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713#:~:text=Görel%C3%9C%20yoksulluk%20oran%C4%B0%20en%20düşük%20olan%20İBBS%202024,(Şanlıurfa%2C%20Diyarbakır)%20oldu.) (Erişim: 22.08.2024).
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) (2024). *TÜRK-İŞ Haziran 2024 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*. <https://www.turkis.org.tr/turk-is-haziran-2024-aclik-ve-yoksulluk-siniri/> (Erişim: 30.07.2024).
- Varol, F. C. (2013). An Analysis of Women’s Co-Operatives in Urban Turkey in Terms of Women’s Empowerment, *Yayımlanmamış yüksek lisan tezi*, ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, S.; İslamoğlu, E.; Ateş-Torun, M. (2021). Kadın Kooperatiflerinin Ekonomik ve Sosyal Yaşamda Rolü ve Önemi: Antalya İli Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 5(3), 111-133.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı

Etik Onay: Bu çalışma için etik onay, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu’nun 07.05.2024 tarihli ve 2024/10-06 sayılı kararıyla alınmıştır.

Yazar Katkısı: Gülce Nil ÖZCENGEL (%50), Ercan GEÇGİN (%50)

Conflict of Interest: None.

Funding: TÜBİTAK 2209-A Research Project Support Programme for Undergraduate Students

Ethical Approval: Ethical approval for this research was obtained by the Niğde Ömer Halisdemir University Ethics Committee with the decision number 2024/10-06.

Author Contributions: Gülce Nil ÖZCENGEL (50%), Ercan GEÇGİN (50%)
